

TANULMÁNYOK

ROSONCZY ILDIKÓ

PANYUTYIN ALTÁBORNAGY HADOSZTÁLYÁNAK ELINDÍTÁSA AZ OSZTRÁK FŐVÁROSHOZ 1849-BEN

The Launching of Lieutenant General Panyutin's Division to the Austrian Capital

At the beginning of June 1849, two weeks prior to the main Russian Army's crossing the border of Hungary, a Russian division under Lieutenant General F. S. Panyutin's command marched into Bratislava. This division fought along with the main Austrian Army in Hungary during the summer campaign of 1849, despite the fact that originally both the Russian Czar and General I. F. Paskevich refused to perform the Austrian request with such a small auxiliary troop.

In late-April–early-May 1849 the Austrian government expected that the Hungarian Army liberating Komárom would chase the Austrian forces retreating on the right bank of the Danube, thus the theatre of war would get closer to Vienna and the 'rebels' would threaten the Austrian capital. Therefore they asked Paskevich to launch a supporting army of 25,000 men by train to Göding or Ungarisch Hradisch in Moravia. They expected the aid to arrive in a few days in Moravia, and the troops would have been able to enter Hungary by threatening the right wing of the Hungarian Army supposedly advancing towards Vienna. Since the railway line went through Prussian Silesia from Kraków, the Austrian Prime Minister got in touch with the Prussian government, and he was immediately given consent to the transportation of the Russian forces in Prussian territory.

Paskevich overrode his previous view when late in the evening on May 6 he decided to answer the desperate Austrian urge and would launch a 14,500 strong division and 48 guns by train, without the Czar's prior approval. But instead of sending the help to Moravia, as the Austrians had requested, he decided to send the army directly to Vienna, and if necessary, further on to the main Austrian Army at Bratislava. This 'combined division' was made up of the units that were already in Kraków or in its vicinity. The force incorporated the 15th (Chernigov) Infantry Regiment from Panyutin's Eighth Division, and the 18th (Sevsk) Infantry Regiment, the 17th (Bryansk) and 18th (Orlov) Regiments and the 9th Artillery Brigade from the Ninth Division.

Due to the delayed preparations the first units set out on May 10 instead of May 9. The Russians set off in the belief that they would travel as far as Vienna. To their astonishment, however, they were ordered to get off the trains at Ungarisch Hradisch, and what followed was an almost two-week 'forced rest' in the small Moravian town and its vicinity.

The Hungarian War Council met in Komárom on April 29 and decided that the Honvéd Army would not chase Welden's army but should move back towards the Hungarian capital and liberate the castle of Buda.

Keywords: Military intervention of Russia in Hungary in 1849; Russian combined division alongside the Imperial-Royal main army, railway transportation of troops, Russian General I. F. Paskevich; Imperial-Royal Lieutenant General Bernhard Caboga's trip to Warsaw; Russian Lieutenant General F. S. Panyutin

1849. április utolsó és május első napjaiban Varsóban, Bécsben, Pozsonyban és Komáromban gyors döntéseket eredményező vagy inkább kikényszerítő események követték egymást.

Miklós cár 1849. április 25-én, amikor engedélyt adott hadai magyarországi bevonulására – az osztrák hivatalos kérés megérkezése előtt, de várható érkezésével számolva –, annak tudatában döntött, hogy Pest-Buda még minden bizonnyal az osztrák főserg birtokában van.¹ Bár intenzív háttértárgyalások folytak Schwarzenberg miniszterelnök és az orosz kormányzat között az orosz fegyveres beavatkozásról, maga az osztrák kormány hivatalosan csak április 21-én fordult segítségért orosz szövetségéhez, azt követően, hogy megszületett a keserű döntés a magyar főváros kiürítéséről.

Ivan Fjodorovics Paszkevicz tábornagy az április 21-i osztrák kérést továbbítva Miklós cárhoz, következőképpen vázolta a helyzetet: a magyarok megkerülték az osztrák hadsereg balszárnyát. Ludwig von Welden, az új főparancsnok Komáromhoz húzódik vissza, és az osztrák kormány „nagy szerencsétlenségekől tartva, aggódva kéri az orosz csapatok elindítását Galicián és Jordanówon keresztül a Vág völgyébe.” Az orosz tábornagy azt javasolta a cárnak, hogy mindenképpen meg kell adni a kért segítséget Ausztriának Magyarországon is, mert a magyar lázadók Bécset fenyegethetik. Az orosz és az osztrák szövetséges haderő irányításával kapcsolatban pedig az esetleges feszültségekre hívta fel a figyelmet. Az osztrákokkal folytatott levelezésből az tűnik ki, hogy Welden „magához akarja vonni az irányítást valamennyi hadművelet fölött. Szinte biztosra vehető, hogy ha e szándékában nem lesz korlátozva, akkor csapatainkkal folyamatosan úgy fog rendelkezni, hogy mind az élelmezés, mind az ellátás gondját és mind az esetleg egyéb felmerülő nehézségeket figyelmen kívül hagyja; vagyis olyasmit fog követelni tőlük, amit lehetetlen, vagy amit veszélyes végrehajtani.” Úgy vélte, a lehető legpontosabban le kell fektetni azokat a szabályokat, amelyek az orosz és az osztrák parancsnokok egymáshoz való viszonyát rendezik. Jelezte, hogy éppen ezeknek a szabályoknak a kidolgozásával foglalkozik, s végül megismételte: egy németországi háború miatt már nem kell aggódni, mert a porosz király határozottan visszautasította a német császári koronát.² (A porosz kormány április 28-án nyilatkozatban minősítette teljes egészében anarchistának a német birodalmi alkotmányt.)

Az április 30-án délután Varsóba érkezett osztrák táborkari ezredes, Eduard Schobeln nemcsak a majd bevonuló orosz hadsereg ellátásának nehézségeiről számolt be Paszkevicznek még aznap este, hanem arról is, hogy az osztrák hadsereg szétzilálódott. A magyarok a Duna bal partján előrenyomulhatnak, Gödingen³ át betörhetnek Morvaor-

¹ I. Miklós – Paszkevicz. 1849. április 13./25. Moszkva. *Scserbatov* Okm. 50. sz. 266–268. o. (Az orosz források esetében itt és a továbbiakban is megadjuk a dokumentumok eredeti és a Gergely-naptár szerinti dátumát is.) A cár engedélyre válaszul született Paszkevicz április 19-i helyzetértékelésére: Paszkevicz – I. Miklós, 1849. április 7/19. Varsó. RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18354. 38–39b. és Paszkevicz – I. Miklós (felterjesztés), 1849. április 7/19. Varsó. RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18354. 40–51b.

² Paszkevicz – I. Miklós (felterjesztés), 1849. április 12./24. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 82–86b. és levél uo. 1849. április 12./24. Varsó, 80–81b. Az osztrák kérés, hogy az orosz erők Jordanówon, majd az Árva völgyén át a Vág völgyébe nyomuljanak be, Pavel Ivanovics Medem bécsi orosz követ Karl Vasziljevics Nesselrode orosz kancellárhoz intézett jelentésében szerepel, megismételve Weldennek az orosz követ április 15-i jelentéséhez csatolt javaslatát. Medem – Nesselrode, 1849. április 21. Bécs. *Andics* 1961. Függ. 119. sz. 363–364. o.

³ Hodonín (Csehország). A sziléziai és morvaországi helyneveket a korabeli dokumentumokban szereplő német nyelvű formában adjuk meg, és jegyzetben közöljük a mai cseh, illetve lengyel neveket. A galíciai helynevek a forrásokban általában lengyelül szerepelnek. Egyéb esetekben a közismert magyar neveket használjuk.

szágba is, hogy ott, ahogyan Csehországban is, lázadást szíthatnak. Schobeln ezt a feltételezését arra alapozva adta elő, hogy a magyarok a komáromi ostromzárat észak felől felszámolták, a Morvaország felé vezető utat pedig csak Wohlgeomuth tábornok gyenge, mintegy 10 ezer főt számláló hadteste védi.⁴ Mint elmondta, az osztrák kormány nagyon kritikus helyzetben van, mert nem csak Pozsonyért kell aggódnia, hanem magáért Bécsért is, ahol lázadás törhet ki. „Íme, hová vezettek a rossz intézkedések és az elbizakodottság; mert ha nem lettek volna annyira önteltek, akkor már előbb kérhették volna Felsőged segítségét, és Galícia megszállására már egy hónappal ezelőtt sor kerülhetett volna” – summázta Paszkevic a maga véleményét, miután Schobeln aggodalmait meghallgatta. Majd a cár éppen akkor befutott engedélyének értelmében a III. és a IV. hadtestet elindította az osztrák határ felé, valamint Fjodor Szergejevics Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt egy kis tüntető különítményt Krakkón keresztül azonnal a Kárpátok egyik hágójának közelébe, Jordanówhoz rendelt. Úgy vélte, hogy az uralkodójával korábban már egyeztetett gyülekezési pont, Dukla még mindig a legalkalmasabb hely az orosz haderő Kárpátokon történő átkeléséhez, mert egyforma távolságra van mind kelet, mind nyugat felől az oda felvonuló csapatok számára. A fenyegető hírek hatására azonban hozzátette: „Ha a lázadók Morvaországba és Csehországba bevonulnak, az Ausztriára nézve a legsúlyosabb következményekkel járhat. Elő állhat olyan helyzet, hogy meg kell változtatni Rüdiger főerőinek irányát. [Vagyis a duklai indulásra vonatkozó tervet.]”⁵ Ugyanekkor az intervenció haderő parancsnokságára vonatkozó kérdésre is kitért, s a maga kétségtelen tekintélyét és magasabb rangját ajánlotta fel Miklós cárnak annak érdekében, hogy meghiúsítsa az orosz csapatok fölötti rendelkezésre aspiráló osztrák törekvéseket: „Ennek a hadjáratnak a fontosságára való tekintettel és mivel más háborúval nem kell számolnunk, bátorkodom Felsőgednek azt a javaslatomat előterjeszteni, hogy bízza rám ezt az ügyet, és azt, hogy legyenek csapataink mellett a döntő csatáig. Minderről azonban Felsőged méltóztatik akkor dönteni, ha megérkezik Varsóba.”⁶

Paszkevic Schobeln híreit is ismertető május 1-jei beszámolója alapján I. Miklós joggal állapította meg, hogy sokkal fenyegetőbb a helyzet, mint korábban gondolták, mert „meglehet, hogy e percben már Bécs is a felkelők kezében van”. Nagyobb szabású akcióra van tehát szükség, mint azt eddig tervezték. „A jelenlegi helyzetben, úgy gondolom, valóságos segítséget kell nyújtanunk, nem elszigetelten, hanem az összes számításba vehető erővel, úgy, hogy a várt siker kétségtelen legyen. Te magad vezesd új győzelmekre, nagy-lelkű, segítő tette hadseregemet; segítsen meg bennünket az Isten, s te légy az ő eszköze!” – bízta május 5-i levelében az osztrák birodalom területére benyomuló orosz hadsereg főparancsnokságát az addigi tervekben szereplő Rüdiger tábornok helyett Paszkevicre, elfogadva ez utóbbi bejelentkezését a feladatra.⁷ A cár az egyre veszélyesebbeknek látszó fej-

⁴ Ludwig von Wohlgeomuth altábornagy tartalék hadteste az 1849. május 1-jei állomány-kimutatás szerint 13 395 harc képes katonát számlált. *Hermann* 1999. 305. o.

⁵ Az osztrák birodalom területére bevonuló orosz haderő kijelölt parancsnoka ekkor még Fjodor Vasziljevics Rüdiger lovassági tábornok, a III. gyalogos hadtest parancsnoka volt.

⁶ Paszkevic – I. Miklós (felterjesztés). 1849. április 19./ május 1. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 90–94. o., és levél uo.: 1849. április 19./május 1. Varsó. 87–89. o.

⁷ A szentpétervári osztrák követ, Karl von Buol-Schauenstein május 7-én számolt be Schwarzenberg miniszterelnöknek arról, hogy személyesen Paszkevic áll majd a két lovashadosztállyal megerősített III. és IV. hadtestből álló, 320 löveggel ellátott intervenció erők élén. Buol – Schwarzenberg. 1849. május 7. Szentpétervár. *Andics* 1961. Függ. 134. sz. 384. o.

leményekkel számolva, de a tábornagy tekintélyét is alátámasztandó, újabb erőket bocsát rendelkezésére. Úgy látja, hogy „jelentős, a korábban tervezettnél jóval erősebb seregre” lesz szükség, s az osztrákokra „egyáltalán nem lehet számítani, adja Isten, hogy legalább Bécsset megvédehessék...” – vázolja fel elképzeléseit. „Teljes tudásodra és minden hadművészeti ismeretedre szükség lesz Úgy gondolom, hogy a II. és III. hadtesttel, valamint a IV. hadtest egyik gyaloghadosztályával (talán a 12.-kel) kellene bevonulnod Magyarországra, Galíciában és Bukovinában hagyva a 10.-et, a 11.-et. Veled menne még a 4. könnyűlovas-hadosztály és az egész dragonyos hadtest legalább nyolc kozákezzel együtt.”⁸ (Érdemes megjegyezni, hogy Miklós cár ekkor még mindig kisebb intervenció sereggel számolt, mint amely aztán mintegy hat hét múlva valóban átlépte a magyar határt.) Levelét így folytatja: „Most tehát cselekedjünk. Természetesen nem az én dolgom, hogy a hadi tervedet elkészítsem, csak arra az egyre kérek, hogy ne hagyj magad az osztrákok által befolyásoltatni, nyugodtan mérlegeld a siker valamennyi előfeltételét, s akkor aztán Isten nevében orosz módra, gyorsan csapj le ellenségeinkre. Ne kíméld a csőcseléket. Ha netán Bécsset is elvesztenék, te majd helyrehozod a dolgot, eltiprod a lázadás tűzfészékét.”⁹

Osztrák aggodalmak

Akkorra azonban, amikor Paszkevicz Schobeln szavait hallgattaVarsóban, az osztrák fél szempontjából tovább romlott a helyzet Magyarországon. A Komáromba észak felől bevonult honvéddhad április 25-éről 26-ára virradó éjszaka átkelt a Dunán, és megtámadta az előző napokban már lovassági és tüzérségi erősítést sürgető Balthasar Simunich altábornagnak a várat délről még zár alatt tartó erőit. A 26-i hajnali magyar támadás az osztrákokat váratlanul érte, korábban ugyanis szétlőtték a hajóhidat. Egy újabb híd összeállításához szükséges hajók nem is álltak a magyarok rendelkezésére, voltak viszont „nagy mennyiséggel fenyőszálfák, aminőket tutajokba vagy talpakba kötve” a Vágon épülettáncán úsztatnak le a „felföldi atyafiak”. „Görgei a szükség által rávezetve” helyi ácsok segítségével ezekből a szálfákból állíttatta össze „tömör úszó alapokon” azt a tutajhidat, amelyen – azt „majdnem térdnyi magasság szalmával meghordva az átvonulás zöreijének halkítása végett”¹⁰ – a magyar sereg legjobb alakulataiból összeválogatott oszlopok Knezić Károly ezredes vezetésével átkeltek a folyón, és rajtaütöttek Simunich csapatainak állásain. Simunich teljes vereséget szenved a Görgei, Damjanich és Klapka irányította honvédektől, ha nem érnek a helyszínre a Buda alól visszavonuló cs. kir. főszereg II. és III. hadtestei, amelyek megakasztották a magyar fél meg-megújított heves támadásait és biztosították a visszavonulást Győr, majd tovább Pozsony felé.¹¹

Bécsen pánikhangulat lett úrrá: az osztrák kormányzat azzal számolt, hogy a magyar erőök követik Welden önbizalmában megroppant, retiráló seregét. És ha lélegzetvételenyi pihenőt sem hagyva neki ott lesznek a nyomában, annak súlyos következményei lehetnek:

⁸ Dragonyosok végül Magyarországra és Erdélybe nem vonultak be. *Oreusz* 2002. 403–431 o.

⁹ I. Miklós – Paszkevicz. 1849. április 23./május 5. Szentpétervár. *Scserbatov* Okm. 52. sz. 271–273. o.

¹⁰ Régi honvéd: Komárom fölmentése. 1849. április 26. *Vasárnapi Ujság*, 1899. április 30. 18. sz.; *Görgey Artúr* II. k. 36–46. o.

¹¹ *Bona Gábor*: A magyar főszereg ellentámadása áprilisban. In: A szabadságharc katonai története. 218–220. o.; *Hermann* 2004. 248–252. o.

a hadszíntér a birodalom fővárosának a közelébe kerülhet, s kérdés, hogy Welden csapatai képesek lesznek-e Bécsét védve támadásukat feltartóztatni, ha a helyzet úgy alakul.

Ezekben, a napokban az osztrákok egyre izgatottabban várták az orosz cár jóváhagyását az április 21-ei jegyzékre. Schwarzenberg éppen április 26-án, egy időben az előbb említett komáromi csatával, igyekezett megnyugtatni minisztereit: az orosz segítségre vonatkozó kérés elment Szentpétervárra, Varsóig távíró továbbította, így néhány napon belül várható a válasz.¹² Az idő természetesen nem tétlen várakozással telt: lázas latolgatás folyt arról, hogyan lehetne a remélt segítséget meggyorsítani, és az új helyzetben hol volna rá a legnagyobb szükség. Mert mintegy két hét alatt nagyon megváltozott a helyzet. Amíg április 13-án az osztrák miniszterelnök még az orosz csapatok erdélyi bevonulását sürgette, vagyis a birodalom keleti végében, a mellékhadszíntéren számított az oroszokra, addig a hónap végére már a Vág völgyében korábban javasolt orosz beavatkozás is elégtelennek látszott, mi több: a birodalom fővárosának védelmére gondolva kellett a cár erőivel számolni.

Az április 27-i minisztertanácsi ülésen az a Philipp Krauss báró pénzügyminiszter, aki egyébként a március 29-i ülésen még ellenezte az orosz segítség igénybevételét, azt vetette fel, hogy „vajon nem volna-e jobb az orosz segélycsapatokat jelentős időnyereséggel vasúton Ostrauból¹³ Pozsonyba, Gänserndorfba vagy Gödingbe szállítani, mint a Vág völgyén át a hadszíntérre irányítani.” A miniszterek úgy döntöttek, hogy az indítványt véleményezésre előbb Welden elé terjesztik: ő mondja meg, hogy a tervezett hadműveletéhez melyik útvonal a megfelelő.¹⁴

A vasút Orosz-Lengyelországból, de Krakkóból is Galícián és Porosz-Szilézián keresztül vezetett Bécs felé. Kraussnak ebből a javaslatából az következik, hogy megvalósulása esetén az orosz hadaknak Galícián át gyalogmenetben kellett volna felvonulniuk a galíciai-osztrák-morva határon át a legközelebbi vasútállomásig, Ostrauig, ott szállhattak volna vonatra, s azzal folytathatták volna az utat Gödingig vagy az osztrák főváros közelébe, a tőle északkeletre mintegy húsz kilométernyire fekvő Gänserndorfba, s onnan Pozsonyba. Más szóval, ez a javaslat nem számolt a porosz területen áthaladó vasút használatával.

Április 30-án újból a minisztertanács elé került az orosz csapatok vasúti szállításának kérdése, amelynek kapcsán az a határozat született, hogy először egyeztetni kell Johann Schöllhaimbball, a hadügyminisztérium helyettes államtitkárával és a Kaiser-Ferdinands-Nordbahn, vagyis a Ferdinánd Császár Északi Vasút főtítkárával. Majd mérlegre kell tenni a számításba jöhető útvonalak minden előnyét és hátrányát, hogy „ne kerülje el a figyelmet semmi olyasmi, ami ebben a fontos pillanatban az orosz segélyhadtest gyors és sikeres bevonulását elősegítheti.”¹⁵

A következő napi minisztertanács ülésén Franz Cordon báró, hadügyminiszter elvetette azt a nem először napirendre került lehetőséget, hogy Radetzky itáliai csapataitól vonjanak el erőket a magyarországi háború céljaira. Indokként éppen a közeljövőben várható

¹² Die Ministerratsprotokolle. Nr. 55. 26. April 1849. Wien. 248. o.

¹³ Ostrava (Csehország).

¹⁴ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 56. 27. April 1849. Wien. 254. o. Gróf Friedrich Zedtwitz ezredes, aki a minisztertanácsban csak e kérdés megvitatásakor volt jelen, ezt az indítványt szintén támogatta. Valószínűleg arról a Zedtwitz ezredesről van szó, aki alezredeként 1848-ban budai főhadparancsnoksági adlátus, ekkor pedig Schwarzenberg mellett katonai szakértő volt. Nyugállományú altábornagyként halt meg.

¹⁵ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 59. 30. April 1849. Wien. 264. o.

orosz segélyhadra hivatkozott: „a már kért orosz segítség korábban áll majd rendelkezésre, mint egy Radetzky-hadtest.”¹⁶ De ezen az ülésen konkrét lépésekről is döntött a kormány annak érdekében, hogy az orosz segélycsapatok esetleges vasúti szállítása gyors és zökkenőmentes legyen. Amíg az április 27-i minisztertanácsi ülésen még csak az osztrák vasút igénybevétele vetődött fel, Schwarzenberg most (május 1-jén) már a porosz vasútvonal használatával is számolt, és másnap a bécsi porosz követhez, Albrecht Bernstorff grófhöz fordult. Mint írta, az aznapi *Wiener Zeitung*ból a porosz követ is megtudhatta, milyen okok készítették a császári kormányt arra, hogy a magyarországi felkelés elfojtásához az orosz uralkodó segítségét igénybe vegye. (A lap május 1-jei számában olvasható, hogy ezek az okok: az „európai felforgató párt” elleni fellépés szükségessége és „minden társadalmi rend” felbomlásának megakadályozása). E célból rövidesen egy orosz hadtest vonul keresztül Krakkón, s „a Felső-Szilézián áthaladó vasutat használva meggyorsítható e segélycsapatoknak a hadszíntérre érkezése, ami döntő hatással lehet az események alakulására, de mindenesetre jelentős mértékben megrövidítheti a küzdelmet.” Az osztrák császár ezért azzal a kéréssel fordul a porosz királyhoz, engedélyezze a szóban forgó orosz csapatok vasúton történő szállítását Felső-Szilézián, vagyis porosz területen keresztül. Az igenlő válasz reményében Schwarzenberg hangsúlyozza, hogy „mindkét udvarnak érdeke minél előbb úrrá lenni ezen a felkelésen, amely immár egy európai társadalomellenes támadó háborúval látszik teljesen egyenlőnek. A porosz kabinet bölcs figyelmét különösen nem kerülheti el az, hogy ha a jelenlegi magyarországi cselszövény továbbfejlődik és szélesedik, akkor Lengyelország és Felső-Szilézia nyugalalmát nem kevésbé fogja veszélyeztetni, mint ahogy ez már megtörtént Galíciában és más, Magyarországgal közvetlenül határos tartományokban.”¹⁷ Schwarzenberg ugyanezen a napon Anton Prokesch-Osten bárót, poroszországi követét is utasítja, hogy ez ügyben járjon közbe a berlini kormánynál. A belügyminisztériumból pedig Morvaország kormányzója, Leopold Rudolf Lažansky gróf május 2-án, még a porosz jóváhagyás megérkezése előtt, megbízást kap: tegye meg a szükséges intézkedéseket a morva területre bevonuló orosz csapatok beszállásolására és ellátására vonatkozóan, s erre a feladatra jelöljön ki egy magas rangú hivatalnokot.¹⁸

A porosz kormány gyorsan döntött: a miniszterelnök, Friedrich Wilhelm Brandenburg gróf május 3-án már közölte is bécsi követével, hogy az osztrák kérésnek a porosz kormány késlekedés nélkül eleget tesz, a vasút használatához szükséges engedélyt az érintett hatóságnak már ki is küldték, Szilézia Tartományi Elnökségét pedig még aznap, vagyis május 3-án utasították, haladéktalanul intézkedjék az orosz segélycsapatok szállításával kapcsolatban úgy, hogy azok minden segítséget megkapjanak. A kedvező porosz választ a követ május 5-én közölte Schwarzenberggel.¹⁹

¹⁶ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 60. 1. Mai 1849. Wien. 265. o. Die Ministerratsprotokolle. Nr. 54. 25. April 1849. Wien. 242. o. Lásd uo. a 8. l.ábjegyzetet, miszerint ennek ellenére április végétől június végéig Kerchnawe szerint Itáliából mintegy 25–30 ezer katonát helyeztek át a magyarországi hadsereghez. *Kerchnawe* 1930. 20. o. 46. l.ábjegyzet. És a két legalkalmasabb hadtestparancsnokot, Haynaut és Wohlgemuthot – teszi hozzá Kerchnawe. A létszámmra vonatkozó adatot illetően Kerchnawe talán túloz.

¹⁷ Schwarzenberg – Bernstorff. 1849. május 1. Bécs. *Andics* 1961. Függ. 130. sz. 377–378. o.

¹⁸ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 60. 1. Mai 1849. Wien. 265. o. (és uo. 3. és 4. l.ábjegyzet).

¹⁹ Brandenburg – Bernstorff. 1849. május 3. Berlin; Bernstorff– Schwarzenberg, 1849. május 5. Bécs. *Andics* 1961. Függ. 130. sz. 378–379. o. Lásd még: Die Ministerratsprotokolle. Nr. 60. 1. Mai 1849. Wien. 265. o. 3. l.ábjegyzet.

Az általunk ismert diplomáciai iratok és az osztrák minisztertanácsi jegyzőkönyvek alapján a fentiek szerint született meg az orosz csapatok porosz területen át történő vasúti szállításának engedélyezése, amit azonban előzetes tapogatózó egyeztetések készítettek elő.

A *Neue Rheinische Zeitung* május 4-i számának mellékletében jelent meg Friedrich Engels előző napi írása. Engels rámutatva arra, hogy az orosz–osztrák szövetség harmadik tagja a porosz kormányzat, idézi a berlini *Nationalzeitung* következő szövegű május 1-jei tudósítását: „Az imént értesültünk teljesen megbízható forrásból: »Tegnap reggel a Felső-Sziléziai Vasút igazgatósága a belügyminisztertől távirati sürgönyt kapott, hogy 30 000 főt kitevő orosz csapatokat fognak Krakkóból Ausztriába szállítani a Felső-Sziléziai Vasúton« [tehát Krakkóból Myslowitzon, Koselon, Ratiboron, Oderbergen keresztül]. »A Felső-Sziléziai Vasút igazgatóságával tudatják, hogy a kir. porosz kormányznak ez ellen semmiféle kifogása nincs, és elvárja, hogy a vasútigazgatóság ezt a szállítást semmiben sem fogja akadályozni.« A táviratot aláírta: von Manteuffel”. Vagyis az orosz csapatok esetleges porosz területen át történő szállítására vonatkozó tárgyalások nem csak elkezdődtek korábban, hanem hírük május 1-jén már ki is szivárgott a sajtóba.²⁰

És április 30-án, tehát amikor Otto Theodor von Manteuffel porosz belügyminiszter tájékoztatta a porosz vasúttársaságot a várható orosz csapatszállításról, akkor a kereskedelmi minisztérium a gyakorlati teendőkről is azonnal intézkedett. Az osztrák szövetségeshez összekötőként küldött Fjodor Fjodorovics Berg tábornok iratai között találtam egy Breslauban, 1849. április 30-án kelt, a Kaiser-Ferdinands-NordBahn Igazgatóságának címzett, másolatban fennmaradt tájékoztatást, amely szerint a (porosz) vasutakat felügyelő királyi bizottság a berlini kereskedelmi minisztérium sürgönyére hivatkozva közli, hogy orosz csapatok szállításának Myslowitztól [a galíciai–porosz-sziléziai határállomástól] Oderberg [a porosz-sziléziai–morvaországi] határállomásig a porosz vasúton nincs semmiféle akadálya, és hogy az orosz katonaság utaztatását ugyanúgy vállalják, ahogy a porosz katonaságét, vagyis a személyszállítás megszabott árának feléért.²¹

Schwarzenberg bízhatott a csapatszállításokba beleegyező porosz válaszban, mert a berlini kormányznak egyébként sem jött rosszul az orosz csapatok megjelenése porosz területeken. Elég utalni az ekkoriban fellángolt délnémet felkelésekre: a frankfurti parlament által kidolgozott alkotmány védelmében a sziléziai Breslauban áprilisban törtek ki május elején utcai harcokba torkolló zavargások, Drezdában pedig a feszültség éppen május elején vezetett felkeléshez, amelyet II. Frigyes Ágost szász király május 7–9. között csak a porosz hadsereg segítségével tudott leverni.

Amíg Bécsben kormányzati szinten folyt az orosz segélycsapatok vasúti szállításának szervezése, egymást követték a cs. kir. csapatok magyarországi visszavonulásáról szóló hírek: a hátráló Wohlgemuth altábornagyról, arról, hogy Franz Liechtenstein altábornagy hadosztályának utolsó egységei május 1-jén elhagyták Győrt, s a nyomukban bevo-

²⁰ [Engels] [A szövetségben a harmadik], 1849. május 3. In: Marx és Engels Magyarországról. Cikkek, levelek, szemelvények. Összeállította Remsei Flóra. Budapest, 1974. 56–58. o. (*Neue Rheinische Zeitung*, Beilage, 289. sz. 1849. május 4.)

²¹ RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 14.

nuló magyarokat a lakosság örömujjongással és „Éljen Kossuth!” kiáltásokkal fogadta.²² És amíg Poeltenberg Ernő ezredes azt jelentette a honvédsereg főparancsnokságának, hogy az üldözés akadályozása, illetve lassítása céljából a visszavonuló osztrákok a Rábcán, illetve a Csallóközbe átvezető hidakat, valamint az átkelésre szolgáló kompokat tönkretették, addig Schwarzenberg az osztrák minisztertanács május 2-i ülésén arról számolt be, hogy a lakosság azokat rögtön helyre is állította.²³ Majd a Weldentől kapott jelentés alapján így folytatta: „A Lajtánál állnak valamennyi csapatnemet képviselő tartalékaink. A tábor-szernagy elszánta magát arra, hogy a kis Lajta folyó partján megütközik. Ennek nem lesz semmi különösebb eredménye akkor sem, ha ezt a harcot eredményesen vívja is meg, mert egyelőre még nem üldözheti az ellenséget. Támaszpontját, Pozsonyt, nem hagyhatja el, és mindenekelőtt a székváros, Bécs védelmét kell szem előtt tartania.” Schwarzenberg azt is közölte minisztertársaival, hogy Welden a hadügyminisztérium megkeresésére válaszulva hasznosnak tartaná, ha 5–6 ezer orosz katona minél előbb megjelenne a morvaországi Ungarisch Hradischban,²⁴ s arról is tájékoztatta őket, hogy Wilhelm Hammerstein tábornok galíciai főhadparancsnokként utasítást kapott: gondoskodjék az oroszok gyors felvételéről.²⁵

Schwarzenberg május 1-jén a minisztertanács elé terjesztette Ferenc József kívánságát, amelyet Olmützből főhadsegéde, Karl Grüne gróf útján hozott a kormány tudomására: az uralkodó, hogy közelebb legyen a hadszíntérhez és a veszélyben osztozzon alattvalóival, szeretne visszatérni Bécsbe. Kérdezi, alkalmas-e az időpont az udvar visszatérésére. A császár kívánságát a miniszterek örömmel fogadták, mert úgy vélték, bár a lépés nem veszélytelen, a császár jelenléte előnyösen hathat a lakosság és a hadsereg hangulatára. De akkor, amikor az orosz segélycsapatok közeli morvaországi érkezésével lehetett már számolni – hiszen ugyanezen a minisztertanácsi ülésen tárgyalták a csapatszállítás és a porosz vasút használatának ügyét –, legalább ilyen fontos vagy talán még fontosabb szempont volt az, hogy a felség visszköltözésére a fővárosba az orosz csapatok megérkezése előtt kerüljön sor. Az most még szabad elhatározásnak tűnik, „nem az orosz szuronyokra támaszkodó” lépésnek, ahogy ez a megfontolás a minisztertanácsi jegyzőkönyvben olvasható. (Vagy, utalva az *Ostdeutsche Post* aznapi számára, amely felvetette az uralkodó hadseregnél történő megjelenésének a kérdését, még mindig nem a nyilvánosság nyomásának.) A minisztertanács végezetül az 1848. november 1-jén, Bécs elfoglalásakor bevezetett ostromállapot fenntartását a közeli magyarországi háborús viszonyok miatt szükségesnek ítélte, amihez azt is hozzátette, hogy ha fenyegető helyzet esetén az uralkodónak távoznia kellene a fővárosból, az csakis a hadsereg felé történhet. Ferenc József néhány nap múlva, május 5-én reggel fél hatkor valóban meg is érkezett Bécsbe, ahol az északi pályaudvaron Schwarzenberg fogadta. A schönbrunni kastélyba visszatérő ifjú császár hét hónappal

²² Die Ministerratsprotokolle. Nr. 57. 28. April 1849. Wien. 255. o.; uo. Nr. 61. 2. Mai 1849. Wien. 272. o.; Welden–Schwarzenberg, 1849. május 2. Óvár. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–60.; Hermann 1998. 35–36. o.

²³ Poeltenberg a hadsereg főparancsnokságának, 1849. május 1. Ács. Hermann 1998. Okm. 269. sz. 242. o. Die Ministerratsprotokolle. Nr. 61. 2. Mai 1849. Wien. 272.

²⁴ Uheršké Hradiště (Csehország).

²⁵ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 61. 2. Mai 1849. Wien. 272. o.; Welden – Schwarzenberg, 1849. május 2. Óvár. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–60.

azelőtt még főherceggként távozott onnan.²⁶ Érkezése után összehívta a minisztertanácsot, amelyen bejelentette, hogy személyesen akarja megtekinteni Welden hadseregét,²⁷ fogadta Pavel Ivanovics Medem grófot, az orosz követet és Berg tábornokot, háláját fejezte ki a cár által nyújtott gyors segítségért²⁸ (vagyis a két hadtest elindításáért), majd még aznap kilovagolt a külvárosokba és látogatást tett a katonai kórházakban is. A Burg előtt tartott másnapi szemlén kb. 14 ezer fős katonaság vonult el a császár előtt, akinek kíséretében ott volt már az orosz Berg is. Ferenc József megjelenése, fáradhatatlan tevékenysége és az említett díszszemle nem maradt hatás nélkül a városra, amelyben falragaszok szólfóttak fel lázadásra, és különböző „rémhírek” keringtek arról, hogy feltartóztathatatlanul közelednek a magyar seregek.²⁹

És ezeket a baljós híreket Weldennek a miniszterelnökhöz, a hadügyminiszterhez és magához az uralkodóhoz intézett kétségbeesett jelentései csak alátámasztották. Az állandó menetek, a nem megfelelő élelmezés, a hiányos ruházat „a legénységet kimerítették, és fájdalmas érzés, ha látja őket az ember, hogy bár akarnának, semmire sem képesek. A fegyelem meglazult, és nagy megerőltetésbe fog kerülni, hogy a magyarországi hadsereg megmaradt részét újra döntő csapásra képessé tegyük” – panasolta az uralkodónak a lelkileg összeomlott főparancsnok április 27-én.³⁰ Minden nappal egyre nő a veszély, tehát az oroszok bevonulását sürgetni kellett, mert: „Excellenciád semmiképpen nem maradhat azon tévhitben, hogy fegyverrel itt még egy utolsó kísérletet lehet tenni azon célból, hogy az ügynek Magyarországon és Bécsben jobb alakulást adjunk, én megkísérlem ugyan, az eredményért azonban senki sem kezeskedhet” – hívta fel a helyzet súlyosságára április 28-án Schwarzenberg figyelmét. Két nappal később megismételte, hogy az orosz csapatok megjelenését „minden lehető módon elő kell segíteni és siettetni, nehogy ebben is egy fatális »már késő« váljék mottóvá”.³¹ Helyzetét, mivel mozdulatai az ellenségtől függenek, a „legszerencsétlenebbnek” tartja, amelybe egy vezénylő tábornok kerülhet.³² Berg tábornok május 1-jén Olmützből, ahová aznap érkezett Bécsből, azt jelenti az orosz hadügyminiszternek, Alekszandr Ivanovics Csernisov hercegnek, hogy beszélt az osztrák hadseregtől érkező tisztekkel, akik szerint a felkelő hadsereg létszáma nagyobb az övékéénél, és jobb a lovasságuk meg a tüzérségük is. Beszélgetőtársai úgy vélték, hogy a magyarok elfoglalhatják Bécset, vagyis „a jelen pillanat veszélyes és nagyon kritikus.” Ugyanakkor úgy tudják, hogy Itáliából erősítés érkezik a fővároshoz: néhány zászlóalj és egy lovasezred. Azt állítják, hogy 20 ezer lengyel harcol a rebellisek hadseregében.³³ Ez a magyar hadseregben szolgáló 20 ezer lengyelre vonatkozó állítás többször visszaköszön az osztrákok által az oroszoknak adott tájékoztatókban.³⁴

²⁶ *Angyal* 89–90. o. Die Ministerratsprotokolle. Nr. 60. 1. Mai 1849. Wien. 268. o.

²⁷ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 63. 5. Mai 1849. Schönbrunn. 277. o.

²⁸ Medem–Nesselrode, 1849. május 5. Bécs. *Andics* 1961. Függ. 133. sz. 382–383. o.

²⁹ *Angyal* 89. o. (hivatkozik többek között a bécsi belga követ, O’Sullivan április 29-i jelentésére); Medem – Nesselrode, 1849. április 29. Bécs. *Andics* 1961. Függ. 126. sz. 373. o.

³⁰ Idézi *Rédvay* 1934. 71. o.

³¹ Welden – Schwarzenberg. 1849. április 28. és 30. Magyaróvár. In: *Steier* 1925. 358–361. o.

³² *Rédvay* 1934. 69. o. *Rédvay* további hasonló tartalmú Welden-iratokat idéz: 69–73. o.

³³ Berg – Csernisov. 1849. április 19./május 1. Olmütz. RGVIa f. 1. op. 1. gy. 18361. 2–5.

³⁴ *Kovács István* kutatásai alapján több mint 4 ezerre tehető a Magyarországon harcolt lengyelek létszáma: „Egy a lengyel a magyarral.” A szabadságharc ismeretlen lengyel hősei. Budapest, 2014. 60. o.

Joseph Lobkowitz herceg, főhadsegéd május 2-án indult el Varsón keresztül Szentpétervárra Ferenc József előző nap I. Miklóshoz intézett, katonai segítséget kérő sajátkezű levelével. De Schwarzenberg ugyanezen a napon Schobeln után újabb osztrák tisztet, mégpedig gróf Bernhard Caboga cs. kir. altábornagyot, az osztrák hadsereg hadmérnöki karának főnökét is Varsóba küldi az orosz fegyveres segítség részleteinek tisztázása és sürgetése céljából.³⁵ A választás azért esett Cabogára, mert Paszkevicss személyesen ismerte. Maga a tábornagy említette meg a cárnak, hogy az osztrák altábornagy 1831-ben még ezredesi rangban megfordult főhadiszállásán.³⁶

Május 3-án aztán Schwarzenberg miniszterelnök, Cordon hadügyminiszter és az orosz tábornok, Berg Pozsonyba indultak, hogy személyesen tekintsék meg a magyar támadás fogadására készülő osztrák hadsereget, illetve Welden főparancsnokkal együtt döntsenek a legsürgősebb lépésekről és a haditervről. Welden aggódott amiatt, hogy Berg rossz benyomásokat szerezhet katonáiról, ezért amikor tájékoztatást kapott a készülő tanácskozásról, Schwarzenbergert arra kérte, hogy hajjon hozzá magával az orosz tábornokot. „Én tudatosan ajánlom Pozsonyig a vízi utat, mert semmi esetre sem akarom, hogy Berg tábornok meglássa az én, fáradalmaktól fizikailag aláásott és kevésbé előnyös állapotban lévő csapataimat” – javasolta.³⁷

Így is történt. A hajón megtartott tárgyaláson Welden semmi biztatót nem tudott mondani hadseregének állapotáról és a hadi helyzetről. Mint Berg Paszkevicsshez még a közös fedélzetén papírra vetett beszámolójából kiderült, Welden úgy vélekedett, hogy a vele szemben álló ellenség ereje kétszeres: a magyar csapatok létszáma 60 ezer fő körül van, lovasságuk, tüzéségük jó, újonchaduk további 50 ezerre rúg, és „a felkelők öklét 20 ezer fanatikus lengyel” alkotja. Ő összevonta csapatait Pozsony térségében, de a visszavonulás során elkerülhetetlenül veszteségek érték, s most 35 ezer főre tehető hadra fogható katonáinak száma. Utalva arra, hogy Bécset a rebellesek egyszer már hatalmukba kerítették, hangsúlyozta, hogy hadserege veszélyben van, de az osztrák monarchia is. A jelenlévők úgy vélték, hogy ebben a helyzetben nagy segítséget jelentene, ha egyrészt Paszkevicss orosz erőket küldene vasúton a morvaországi Hradisch és Göding térségébe, ahonnan kintűnő utak vezetnek a Vág völgyébe, vagyis az ellenség szárnyára. Másrészt kozák csapatok jelennének meg a Jablunkai-hágónál³⁸ és ugyancsak a Vág völgye felé tüntetnének. Berg az osztrák tárgyaló feleknek megmutatta az ő tájékoztatásuk alapján előbb ismertetett jelentést, Schwarzenberg pedig megerősítette az orosz tábornok által leírtakat. „Rendkívül súlyos a helyzet” – állította Schwarzenberg –, „... a teljes összeomlás elkerülésére az egyetlen esély, az egyetlen remény arra, hogy Európa fővárosa megmeneküljön, az, ha az orosz hadsereg egy hadteste megjelenik az ellenség jobbszárnyán.” A Pozsonyból visszatérő Berget Bécsben várta Paszkevicss április 30-án kelt értesítése I. Miklósnak a magyar-

³⁵ Schwarzenberg – Paszkevicss. 1849. május 1. Bécs. *Andics* 1961. Függ. 128. sz. 375–376. o.

³⁶ Paszkevicss – I. Miklós. 1849. április 25./ május 7. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. Roberts szerint (107.) az orosz tábornagy Cabogát az 1829-es orosz–török háború idejéből ismerte, mert akkor járt az orosz főhadiszálláson. A Roberts által megadott iratban azonban erről nincs szó, mert Schwarzenberg csak a korábbi ismeretségre utal. Schwarzenberg – Paszkevicss. 1849. május 1. Bécs. *Andics* 1961. Függ. 128. sz. 375. Később Roberts is említi, hogy Caboga 1831 szeptemberében járt Paszkevicssnél. *Roberts* 1991. 186. o.

³⁷ Idézi: *Rédvay* 1934. 72. o. és *Steier* 1925. 360–361. o.

³⁸ Sziléziából a Felső-Vág völgyébe, Trencsén vármegyébe az országút a Jablunkai-hágón visz át. (Ma Jablunkov Csehországban van.)

országi beavatkozásra vonatkozó végleges döntéséről. Természetesen rögtön megmutatta az osztrák miniszterelnöknek, aki legmélyebb háláját fejezte ki a segítségért és ezért az április 30-án kelt tájékoztatásért, de annak a véleményének adott hangot, hogy a legutóbbi körülményekről az orosz uralkodónak nincs tudomása, „nem tudja, hogy az ellenséges erőkkel szemben a helyzetet ma még lehet, de túl későn már nem lehet orvosolni.”³⁹

Varsóból megérkezett Schobeln ezredes április 30-án kelt jelentése is. Tanulmányunk elején bemutatottuk, hogyan számolt be Paszkevic a cárnak Schobeln nála tett látogatásáról. Érdemes megvizsgálni, hogy ugyanerről az osztrák ezredes mit jelentett Bécsbe. Azt, hogy az orosz uralkodó engedélyezte hadai magyarországi beavatkozását. Paszkevic – aki mindenben igyekszik híven végrehajtani a cár akaratát – reményét fejezte ki, hogy az osztrák csapatok „még két vagy három hétig tartani tudják magukat. És ha a rebellesek támadást indítanak Bukovinába vagy Morvaországba, azt meg tudják akadályozni.” Azt is közölte, hogy „a többitől leválasztott gyenge orosz hadoszlop erdélyi bevonulásával Paszkevic nem ért egyet.” Továbbá azt is megírta, hogy az orosz tábornagy kiváltképp kegyesen fogadta, mindazonáltal meg kellett tapasztalnia Paszkevic indulatosságát is amiatt, hogy nem küldött hozzá az osztrák fél egy közvetítőt rögtön akkor, amikor ezt ő kérte. Bár készségét kinyilatkoztatta Hammersteinnek, Galícia katonai parancsnokának arra vonatkozólag, hogy az első kérésre biztonságot tud nyújtani a tartománynak, ajánlatára kitérő válaszokat kapott.⁴⁰

Valóban, Paszkevic Miklós cárnak küldött beszámolójából ugyanez a bosszúság árad: lám, hová vezetett az osztrák önteltség és elbizakodottság: ha „előbb kérték volna Felsőged segítségét,” Galíciát már egy hónappal azelőtt megszállják az orosz csapatok, és nem lenne ilyen súlyos a helyzet. Most viszont idő kell az orosz hadak felvonulásához.

Amikor Welden megkapta a hadügyminiszter által azzal a megjegyzéssel továbbított Schobeln-jelentést, hogy az orosz csapatok felvonulásának időpontja túlságosan távoli, kétségbeesett.⁴¹ Az előtte tornyosuló gondok megoldására magát egyre képtelenebbnek érző főparancsnok számára két-három hét végtelen időnek tetszett. Ezekben a napokban a lelkileg egyre inkább összeomló Welden, egészségi állapotára hivatkozva, utódlásának kérdését is felvetette.⁴²

A pozsonyi tanácskozást követő nap, vagyis május 4. reggelén az oroszvári főhadiszállásról Schwarzenberggel azt közölte, hogy magyar támadás esetén tartalékok hiányában a Lipótvár–Csallóköz–Pozsony–Óvár–Sopron közötti vonalon legfeljebb három napig tudja az ellenséget feltartóztatni, nincs mit ámítani magukat. „A főváros és vele a monarchia sorsa a tét,” mentőeszköz nincs a kezében, és „Dukla felőli diverziók már nem menthetik meg Bécsset”. A hadügyminiszternek azt is megírta, hogy a csapatok szelleme, különösen

³⁹ Berg – Paszkevic. 1849. április 19./ május 3. Pozsony. RGVA f. 1. op. 1. gy. 18354. 98–105b. (Részleteit közli *Oreusz* 2002. 392–393. o.) A pozsonyi konferencia után Bécsben kelt kiegészítés. Uo. 106–106b. Schwarzenberg – Paszkevic, 1849. május 3. Pozsony, Bécsben kiegészítve. RGVA f. 1. op. 1. gy. 18354. 107–109. (Részleteit közli *Oreusz* 2002. 393. o.) Berg az aznapi postát Paszkevicnek az ő április 18-ai/30-ai (871. sz. alatti) előbb ismertetett iratát hozó futárral küldte el Varsóba.

⁴⁰ Schobeln – Cordon, 1849. április 30. Varsó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–ad91.

⁴¹ Schobeln – Cordon. 1849. április 30. Varsó. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–91.

⁴² *Steier* 1925. 360–361. o.

a tisztéké leromlott, a betegek száma nő, és az orvos jelentette: előző nap a pozsonyi kórházban megjelent a kolera.⁴³

Az egyre idegesebb hangulatra utal, hogy az osztrák minisztertanács ugyanazon napi ülésén Krauss pénzügyminiszter kétségbe vonta a magyarországi haderejének elégtelenségére panaszkodó Welden adatait. Krauss teljességgel megmagyarázhatatlannak tartotta, hogy Welden mindössze 34 ezer fős sereggel számol, miközben az államkincstár hatalmas létszámú, 600-700 ezer fős katonaságot fizet, és már minden rendelkezésre álló erőt Magyarországra küldtek. A minisztertanács egyhangúlag úgy döntött, hogy a kérdésnek végére kell járni. Welden felháborodott Krauss észrevételén, kikérte magának, hogy a pénzügyminisztérium beleszól az ő hadműveleteibe, és egyben azzal fordult a miniszterelnökhöz, hogy a jövőben az őt illető hasonló gyanúsítgatásnak vegye elejét. Válaszában Schwarzenberg megnyugtatta a főparancsnokot, hogy nincs szó becsületének megkérdőjelezéséről, a minisztérium azonban tudni akarja, mire adja ki azt az óriási összeget.⁴⁴

Krauss gyanakvása nem volt alaptalan: ugyanis Welden nyugati határszélhez visszahúzódtott csapatainak állománya 1849. április 21–30. között az oroszvári főhadiszálláson május 1-jén összeállított kimutatás szerint 57 747 fő volt, amelyből a harcképes katonaság 54 443 főt számlált. Ez pedig azt támasztja alá, hogy az osztrák főparancsnok az orosz beavatkozás meggyorsítása érdekében komorabb képet festett a maga hadseregéről a valóságosnál.⁴⁵ Mint az előzőekből kiderült, nem csak az oroszoknak adott meg róla a tényleges létszámoknál kisebb adatokat, hanem saját kormányának is, miközben a magyar honvédseregéről eltúlzott létszámadatakkal operált. Kétélű fegyver volt ez azonban, mert hozzájárult ahhoz, hogy az oroszok annál is jobban lebecsüljék osztrák szövetségesüket, mint amennyire tavaszi magyarországi szereplése alapján erre rászolgált.

Május 4-én, amikor Welden főhadiszállásán és Bécsben az előrenyomuló magyar hadaktól féltették az osztrák fővárost, a magyar fővárosonál bezárult a honvédsereg ostromgyűrüje Buda vára körül, és az osztrák várparancsnokot, Heinrich Hentzi vezérőrnagyot

⁴³ Welden – Schwarzenberg, 1849. május 4. reggel fél 7. Oroszvár. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–93a és Welden – Cordon. 1849. május 4. reggel 7. Uo. 93.

⁴⁴ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 62. 4. Mai 1849. Wien. 275. o. A minisztertanácsi jegyzőkönyveket közreadó történész, Thomas Kletečka a 3. lábjegyzetben ismerteti a Krauss felvetését követő levélváltást, Welden válaszát, majd Schwarzenberg levelét. (Welden – Schwarzenberg, 1849. május 7. déli egy óra. Pozsony. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–204. Schwarzenberg – Welden, 1849. május 8. Bécs. Uo. 246. „Csak amiatt sajnálkozunk, hogy 700 ezer embert fizetünk ténylegesen, és nem vagyunk abban a helyzetben, hogy a működő hadsereget 10 zászlóaljjal megerősítsük” – írta Schwarzenberg. Az osztrák haderő állományának törvényben meghatározott békelétszáma az 1840-es években 371 ezer fő volt, a hadi létszáma pedig 630 ezer fő. 1848 elején az előírt békeállomány 400 ezer fő volt. *Bencze László*: A Habsburg Birodalom katonai rendszere. In: A szabadságharc katonai története. 12., 22. o. A központilag vezetett harcrendek szerint 1849 májusában a cs. kir. hadsereg teljes létszáma (a haditengerészet nélkül) azonban már 631 596 fő volt. (Hermann Róbert szíves közlése.)

⁴⁵ Thomas Kletečka a május 4-i minisztertanács jegyzőkönyvéhez fűzött 2. lábjegyzetben (Die Ministerratsprotokolle, 275. o.) hivatkozva erre az állománykimutatásra, szembesíti a tényleges adatot a Welden által jelentettel. (KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–93c.) Az állománykimutatást közli: *Hermann* 1999. (304–305. o.), aki közreadja a magyar fővárosból dél felé elvonult Jellačić-hadtest április 23-i létszámkimutatását is, amely eszerint 15 795 főt számlált. (306. o.) Mint Hermann emlékeztet rá (*Hermann* 1999. 283. o.), a magyar szakirodalomban erre az állomány-kimutatásra, vagyis a Pozsonyhoz visszahúzódtott császári hadsereg tényleges erejére elsőként Katona Tamás hívta fel a figyelmet 1986-ban. *Klapka György*: Emlékeimből. S. a. r. *Katona Tamás*. Budapest, 1986. Jegyzetek. 556. o. Később: Bevezető. *Görgey Artúr* I. k. 60–61. o.; Budavár bevételének emlékezete. Bevezető. 10. o.

Görgei megadásra szólította fel. Amit az visszautasított, de válaszul lövetni kezdte Pestet. Ezt még néhányszor megismételte, amíg a pesti Duna-part klasszicista épületsora romhalmazzá nem vált.

Minderről azonban a császárvárosban még semmit nem tudtak, és ugyanezen a napon, tehát május 4-én futár indult a Varsóban tartózkodó Caboga altábornagy után: Nem elegendő segítség a jelenlegi hadi helyzetben az, hogy Duklán át a mintegy 60 ezer főt számláló orosz főerők az ellenség hátában vonulnak be Magyarországra, és hogy Jordanóvnál egy kis különítmény demonstrációjára kerül sor. Megváltozott a helyzet, tehát a korábbi tervet is meg kell változtatni. „Hadseregünk már nem Buda és Vác között áll, és nem is Győrben van még – Welden báró tábornagynak Pozsony előtt koncentrált állásban kell a székváros fedezésére gondolnia. Ebben az állásban kell a vele szemben álló, nála sokkal erősebb ellenség támadását felfognia” – sorolta azokat az érveket Cordon, amelyekkel Cabogának az orosz tábornagyot kellett meggyőznie –, „ráadásul Bécs közvetlen közelségében” úgy, hogy a kormányzat székhelye mindenképpen maradjon ki egy esetleges katonai akcióból. Helyzetét nehezíti, hogy állása mindkét szárnyán ki van téve a megkerülés veszélyének. „A kért orosz segítségnek néhány héttel ezelőtt még pusztán egyetlen célja volt, Magyarország és Erdély visszahódítása és leigázása, ezután azonban kettős célja van a segítségkérésnek, amely az első mellett egy sokkal fontosabb feladatra is vonatkozik már, mégpedig arra, hogy a székvárost megvédje egy ellene irányuló ellenséges merénylettől.” A magyar haderő fenyegeti az állás balszárnyát és a morva határt. Welden tábornagynak a legrövidebb időn belül támadásba kellene átmennie az orosz csapatok együttműködésére építve. „Ez a cél azonban csak úgy érhető el, ha haladéktalanul sor kerül egy legalább 15 ezer fős seregestet vasúton Gödingbe és Ungarisch Hradischba történő vezénylésére,” hogy az a középső Vág-völgybe törhessen előre, miközben egy 5 ezer fős különítmény Jablunkán és Csaczán át a Felső-Vág völgyébe nyomul. A kialakult helyzetben ilyen segítségre van szükség, s ezzel Berg altábornagy teljes mértékben egyetért – húzza alá Cordon. Vagyis a leghasznosabb az volna, „ha a segítségnyújtásra szánt 60 ezer főből az orosz hadvezetés 15 ezer főt a lehető leggyorsabban vasúton Hradischba és Gödingbe rendelne, 5 ezer főt pedig Jablunkán keresztül a Felső-Vág völgyébe, a maradék 40 ezret pedig a korábbi elképzelés szerint Duklán át vezényelnék Magyarországra” – osztja el, akárha a sajátjait, az osztrák hadügyminiszter az oroszok Magyarország ellen ekkor számításba vett erőit.⁴⁶

Schwarzenberg hasonlóképpen utasította Caboga altábornagyot: hangsúlyozta, hogy az oroszok barátságának újabb bizonyítékaként értékeli a jelentős orosz haderő duklai gyülekezését a Magyarországra történő bevonulás céljából, az időközben előállt helyzetre adott válaszlépésként azonban ez nem elegendő. Bécsset veszély fenyegeti: ha Welden serege vereséget szenved és kénytelen visszavonulni, a főváros a lázadók kezére kerülhet. „Nem szükséges önnek vázolnom, hogy egy ilyen eseménynek milyen gyászos következményei lehetnek. Ha a forradalmi hordák a kormányzás központját, legnagyobb létesítményeiket, a bank székhelyét, ha mindjárt csak ideiglenesen is, megszállják, az felmérhetetlen szerencsétlenségekbe döntené az egész monarchiát... egy orosz hadtest Morvaországba

⁴⁶ Cordon – Welden. 1849. május 4. Bécs. KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–97. Mellékletben a Caboga altábornagynak 1849. május 4-én kelt 3066/MK (g) számú hadügyminiszteri utasítás másolata Welden tájékoztatására. Uo. ad 97.

érkezése teljes mértékben megfelelné a szóban forgó legfontosabb célnak...⁴⁷ Úgy vélem, hogy a hadtest megjelenése... nem csak demonstráció értékű, hanem biztosan visszatartja az ellenséget minden Béccsel szembeni próbálkozástól is. Minden szükséges előkészület megtörtént egy huszonötezer fős hadtest vasúton történő szállítására.” Schwarzenberg előadta: ha a porosz területeken áthaladó vasúti pályával számolnak, akkor Hradischig vagy Gödingig kevesebb, mint három napot vesz igénybe a szállítás, ha Ostrautól használják a vasutat, onnan egy nap alatt az említett városoknál lehetnek. Majd így folytatta: „Főlöleges a lelkére kötnöm, gróf úr – utasítja Cabogát –, minden eszközzel hasson oda, hogy Varsó hercege e javaslatot részesítse előnyben. Ön meg tudja ítélni, milyen veszedelem fenyegeti a fővárost és a birodalmat. Remélem, Ön révén sikerül elérni azt, hogy a herceg egyetértsen ebbéli meggyőződésünkkel, annál is inkább, mert a leghatékonyabban ily módon teljesülhetnek Oroszország császárnak szándékai.”⁴⁸

Schwarzenberg a fentiek értelmében két útvonalat javasolt az oroszoknak: úgy számolta, hogy porosz területen keresztül a kért sereget három nap alatt lehet az említett morvaországi városokban, Ostrautól viszont a vasúti szállítás csak egy napot vesz igénybe. Ez utóbbi javaslat úgy értelmezhető, hogy akkor gyalogmenetben kell eljutni Krakkótól Galícián át a morvaországi Ostrauig, ami mégis időigényesebb, mert Krakkó–Ostrau távolsága kb. 145 kilométer. Az osztrákok május elején nemcsak a porosz-sziléziai szállítást készítették elő, hanem a galíciai gyalogmenet útvonalát is. Egy Poroszországból Pestre érkezett nagykereskedő, aki május 8-án hagyta el a Galícia–Osztrák–Szilézia határához közeli Białat⁴⁹ (amely a másik irányból a Krakkóból Wadowicén át Ostraubába vezető úton fekszik), arról számolt be, hogy az a szóbeszéd járja: „az angol kabinet az orosz részéről célba vett intervenció ellen protestált volna. – Annyi bizonyos, hogy azon 25 000 orosz, melynek számára Bialán már szállást s élelmezést rendeltek, a kitűzött napra nem érkezett oda.” És „Bialán általános volt azon hiedelem, hogy Oroszországban zavarok ütöttek ki.”⁵⁰

A kereskedő által tovább adott, reményt keltő hírek közül az, amelyik az angol kormány tiltakozására vonatkozott, minden alapot nélkülözött. Szentpéterváron ugyan valóban letartóztatták május 5-én a francia utópista szocialista tanokat követő Petrarsevskij vezette kör tagjait (bár kérdés, hogy ennek híre pár nap alatt eljutott-e Galíciába), de a történetek nem befolyásolták a Magyarország ellen készülő katonai beavatkozást. Annak, hogy az oroszok (egyelőre!) nem jelentek meg ezen a galíciai településen, egészen más okai voltak.

Orosz válasz Varsóból

Varsóban az egyre-másra érkező osztrák tisztek nem tettek szert nagy népszerűsége. Schobeln ezredesről és fiatal segéd tisztjéről, Thun grófról Gustave Du Plat, az angol konzul azt jelenti Palmerstonnak, hogy ezek „az urak csaknem állandó összeköttetésben vannak a herceg parancsnoksága alatt álló hadsereg különböző táborkari osztályaival,

⁴⁷ Vagyis a Béccset fenyegető veszély elhárításának.

⁴⁸ Schwarzenberg – Caboga. 1849. május 4. Bécs. *Andics* 1961. Függ. 132. sz. 380–382. o.

⁴⁹ Ma a lengyelországi Bielsko-Biała része.

⁵⁰ Hajnik Pál rendőrfőnök jelentése Szemere Bertalan miniszterelnöknek, 1849. május 12. Pest. Budavár bevételének emlékezte, *Iratok*. 30. sz. 457. o.

és oly komolysággal és nyíltsággal sürgetik a segítséget, hogy az embereket csodálkozásba ejti, és még az oroszok körében is kedvezőtlen benyomást keltenek.”⁵¹

Caboga altábornagy és segédtitstje Varsóba érkezéskor Du Plat szintén beszámol Palmerstonnak. „Úgy látszik, se vége, se hossza az azonnali segítségkérésnek, s az orosz tisztek már nevelésnek tartják az osztrák megbízottak efféle lengyelországi invázióját, miközben kormányuk az orosz katonák megjelenésére vár a Duna vagy a Tisza partján.” Úgy becsülte, hogy velük együtt legalább hatra nőtt⁵² a városba érkezett osztrák tisztek száma: „állandón teljes díszben járnak, s mind az oroszok, mind a lengyelek között sok megjegyzésre adnak alkalmat, amelyek közül egyik sem igazán hízelgő vagy kedvező kormányukra nézve, amely Varsóba küldte őket.”⁵³

Nagyobb volt a tét az osztrákok számára azonban annál, minthogy ne vállalják a népszerűtlenséggel vagy, ahogy az angol konzul érzékeltette, akár nevetségessé válással járó szerepet. Sőt, a cél érdekében a megalázkodástól sem riadtak vissza. Legalábbis erre utal az, ahogyan Paszkevics életrajzírója szemtanúkra hivatkozva megörökítette Caboga látogatását az orosz tábornagnál. „Schwarzenberg kérésének teljesítését kérve letérdelt, s a varsói herceg kezét csókolgatta, s könnyezve kérlelte, hogy »mentse meg Ausztriát«. »Minden nap, minden óra drága – hajtogatta.”⁵⁴

Paszkevics a cárnak hasonlóképpen számolt be a találkozóóról: „Amint Caboga gróf megérkezett, közöltem vele ő császári felségének nemsokára nyilvánosságra kerülő hadparancsát.⁵⁵ Egyidejűleg elmondtam, hogy ragaszkodnom kell Magyarországra való bevonulásunk kidolgozott terveihez. Caboga gróf szívhez szólóan és könnyezve esedezett, hogy mennél hamarabb segítsünk a fővároson, mert hazája számára ez a lehető legkegyesebb jótétemény lenne.”⁵⁶

Egyelőre azonban sem az érvek, sem a túlcserélődő érzelmek nem hatottak. Caboga május 6-án hadügyminiszterének nem tudott beszámolni semmiféle eredményről. Mint napközben írta: az orosz álláspont változatlan, Duklánál vonják össze a III. és IV. hadtesteket, amelyek Rüdiger tábornok parancsnoksága alatt vonulnak be, s erre a hónap vége előtt nem lehet számítani. A hadsereg tábornoki főnökének, Mihail Dmitrijevics Gorcsakov hercegnek, valamint Rüdiger tábornoknak az egyetértésével Paszkevics tábornagy addig csupán egy Żywiec⁵⁷ és Jordanówon át a Felső-Vág völgye felé irányuló tüntetésre (arra

⁵¹ Du Plat – Palmerston, 1849. május 3. Varsó. *Haraszi* 1951. Okm. 79. sz. 179. o.

⁵² Ezekben, a napokban Varsóban járt Roesgen osztrák ezredes is, akit a későbbiekben Rüdiger tábornok mellé osztottak be összekötőként. Caboga – Cordon. 1849. május 6. Varsó (első jelentés). HHStA PA X Karton 29. 17–21. o. Caboga jelentéséből kiderül, hogy Roesgen ugyancsak az orosz segítséget sürgette Varsóban. Karl Roesgen von Floss (1811–1892), 1855-ben vezérőrnagy, 1865-ben altábornagy.

⁵³ Du Plat – Palmerston. 1849. május 8. Varsó. *Haraszi* 1951. Okm. 83. sz. 185–186. o.

⁵⁴ *Scserbatov* 51. o.

⁵⁵ Azt, hogy a cár Magyarországon közvetlenül is beavatkozik.

⁵⁶ Paszkevics igazoló jelentése I. Miklósnak, dátum nélkül [1849. május, Varsó]. *Scserbatov* Okm. 87. sz. 346–348. o. (Scserbatovnál igazoló jelentésként szerepel a dokumentum, de ez valószínűleg annak egy fogalmazványja.)

⁵⁷ A szövegben a helység német neve szerepel (Seybusch). Żywiec át vezetett az út a Jablunkai-hágó felé és a Felső-Vág völgyébe. Paszkevics a Krakóhoz és a főerők duklai gyülekezési pontjához közelebb eső Jordanówhoz rendelte Panyutyint, majd a Jablunkai-hágó irányában, nem egészen Żywiecig, csupán Andrychówba, valóban elindult egy mindössze nyolc kozáksotnyából álló kis különítmény.

is csak hosszas vonakodás után) korlátozza tevékenységét, amelyet a III. hadtest Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt előző nap⁵⁸ Krakkóba bevonult elővéde hajt végre. Ez utóbbihoz, ha a helyzet úgy hozza, csatlakozhat Joseph von Barco vezérőrnagy Újszandec felé vonuló dandára és „hadosztályának Lőcse környékén sejtett többi részével” Anton Vogel vezérőrnagy is. Vagyis: „szövetségesünk részéről egy gyors és hathatós segítség bizonytalan, a szóban forgó csapatokat elválasztó menettávolságok túl nagyok ahhoz, hogy három héten belül döntő hadműveletre lehetne részükről számítani, s így fájdalom, de a gyors és erős támogatásról le kell mondani, az volna a legveszélyesebb, ha csalóka illúzióba ringatnánk magunkat. A Lajta és a székváros felé törő ellenség feltartóztatásában csak saját vitéz seregeinkre támaszkodhatunk, és ha három-négy hétig sikerülne velük szembeszállni, megnyerhető lenne az ahhoz szükséges idő, hogy az orosz segélyhad döntő hadművelete bekövetkezék” – fogalmaz Caboga. Mint közölte, a vasút igénybe vételére vonatkozó javaslatra is tagadó választ kapott. Előző nap éjjel egyig tartott az a megbeszélés, amelyen Gorcsakov és Rüdiger elnököltek, s „leszögezték, hogy minden Morvaországba irányuló csapatküldés, mint amely ellentmond a cár parancsainak, elutasíttatik,” de a Schwarzenberg által megadott 25 ezer fős létszámot szem előtt tartva, figyelembe véve a felszerelést, lövegeket és lovakat, kétségek merültek fel a vasút szállítási kapacitását illetően is. Rüdiger ráadásul ellene van csapatai széttagolásának, így nem marad más, mint „a Vág-völgyi demonstráció sikerében bízni”.⁵⁹

Ezután érkezett meg a május 4-i osztrák kérés, amely Bécs esetleges elestének súlyos következményeit ismételve mégis olyan volt, mint utolsó csepp a szinte már megtelt pohárban. Paszkevicset határozott álláspontja megváltoztatására készítette. Késő estig tartó tanácskozáson döntött. Caboga még 6-án éjjel a varsói herceg dolgozószobájából s az ő jelenlétében két rövid jelentést vetett sebtében papírra: az elsőt fél tizenegykor Schwarzenbergnek, a másodikat éjfélkor Cordon hadügyminiszternek. Arról tudósította őket, hogy az osztrák kormány sürgető kérésére Paszkevics Krakkóból egy 15 ezer fős hadosztályt 48 lövegből álló tüzérséggel együtt azonnal elindít segítségként vasúton. Hogy hová? Schwarzenbergnek szóló jelentésében az olvasható, hogy „Morvaországba, sőt ha a helyzet megkívánja, Bécsbe, nem csak azért, hogy dolgaink menetére jelenlétükkel előnyös lélektani hatást gyakoroljanak, hanem azért, hogy szükség esetén ténylegesen alkalmazni is lehessen őket.” A Cordonnak küldött jelentésben már Morvaország nem szerepel úti célként, csak az, hogy a hadosztályt a tábornagy „Bécs felé” küldi. Caboga arról is beszámolt a hadügyminiszternek, hogy Gersztfeld orosz tábornok Schobeln ezredes segédtisztjének, gróf Thun főhadnagynak a kíséretében még az éjjel Krakkóba indul, majd onnan rögtön tovább Morvaországba és Bécsbe, hogy e csapatok szállításáról intézkedjék, s közli azt is, hogy Krakkó katonai parancsnokának, Ignaz Legedits altábornagynak Thunnal utasítást küldött: tegyen meg mindent, hogy a vasút teljes kapacitásával rendelkezésre álljon az orosz csapatok akadálytalan szállítása céljából.⁶⁰ Az említett orosz Eduard

⁵⁸ Május 5-én csak az elővéd első csapatai jelentek meg Krakkóban, az elővéd főoszlopa 6-án vonult be a városba Panyutyinnal az élén.

⁵⁹ Caboga – Cordon. 1849. május 6. Varsó, (első jelentés). HHStA PA X Karton 29. 17–21.

⁶⁰ Caboga – Schwarzenberg és Caboga – Cordon (második május 6-i jelentés), 1849. május 6. Varsó. HHStA PA X Karton 29. 23–25. o.

Ivanovics Gersztfeld hadmérnök-tábornok a Varsó–Bécs Vasút (Варшавско-Венская Железная Дорога) igazgatója volt.⁶¹

Paszkevic Berget ugyancsak május 6-án éjjel, még 6-i dátummal értesítette arról, hogy egy hadosztályt vasúton elindított Bécsbe. Utasította, közölje a hírt az osztrák szövetséggel és gondoskodjék az említett csapatokról. Ha pedig az osztrák fővárost a magyarok még az orosz különítmény megérkezése előtt bevennék, oda kell irányítani, ahová a legelőnyösebb. És ha az osztrák hadsereg visszavonulna Morvaországba, akkor ezeknek az orosz csapatoknak vissza kell térniük az orosz főerőkhöz, lehetőleg vasúton, Krakkón át.⁶²

Mivel a döntés késő este született meg, Paszkevic csak a következő nap tudott beszámolni róla az uralkodónak. Május 7-i keltezéssel két levelet és az első mellett egy hosszabb felterjesztést küldött Miklósnak.⁶³ Az első levelet és a felterjesztést minden bizonnyal május 6-án napközben írta, amikor még nem hozott döntést a hadosztály elindításáról. Erre bizonyíték Caboga május 6-i, ugyancsak napközben papírra vetett jelentése. És bár az esti döntéssel részben felülírta tartalmukat, valószínűleg azért tartotta érdemesnek másnap, 7-i dátummal elküldeni őket, mert a sürgős intézkedést követelő ausztriai drámai viszonyokat ecsetelve mintegy előre megindokolta velük a később meghozott döntést. Első levelében Bécs esetleges elestére hivatkozva, Caboga szavait szinte megismételve hangsúlyozza, hogy most „egy nap is drága”, s már „nem a magyarországi lázadás feltartóztatásáról van szó, hanem az osztrák állam megmentéséről”. És megjegyzi, Bécs eleste esetén, „amikor mi éppen ereszkedünk alá a hegyekből Magyarországra, akkor erőink igen nagymértékben el lesznek szigetelve egymástól,” ezért arra kér engedélyt a cártól, hogy az orosz hadak a Vág völgyébe nyomulhassanak be. Mint megismétli, Caboga gróf szerint „az osztrák kormány rendkívül siralmas helyzetben van, és államának teljes szétrombolásától tart”. Persze a „lengyeleket örömmel tölti el, ami történik, de nem fognak semmihez: mindenhol rend és nyugalom van.”⁶⁴

⁶¹ Eduard Ivanovics Gersztfeld (1798–1878) még hadmérnök-ezredeként 1841-ben azzal a feladattal járt Németországban és Belgiumban, hogy az ottani vasutakat tanulmányozza. Hazatérése után részt vett a Varsó–Bécs közötti vonal kiépítésében, majd a vonal elkészült részének megnyitása és a forgalom megindulása után 1845-ben ő lett a Varsó–Bécs Vasút igazgatója. 1849-ben Paszkevic rábízta a Panyutyin-hadosztály vasúti szállításának orosz részről történő megszervezését. A hadmérnöki kar parancsnokaként vett részt a magyarországi hadjáratban: ott volt a július 15–17-ei váci csatában, Gorcsakov különítményének július 25–26-ai tiszafüredi átkelésénél, amikor pontonhidat kellett építeni a visszahúzódnak Korponay János ezredes által felgyújtott híd helyébe, és az augusztus 2-ai debreceni ütközetben. Számos orosz kintetés mellé 1849-es magyarországi tevékenységét az osztrákok a Vaskorona-rend I. osztályával és a Lipót-rend parancsnoki keresztjével honorálták. A livóniai származású és a szentpétervári Szmolenszki Luteránus Temetőben nyugalomra helyezett hadmérnök-tábornok, Eduard Heinrich Herstfeld szenátor, az államtanács tagja megmaradt hitén abban az időszakban, amikor a balti-németek közül igen sokan váltak az ortodox egyház híveivé. (A cár engedélye arra vonatkozólag, hogy Gersztfeld rész vehessen a magyarországi hadjáratban: RGVIA f. 395. op. 285/504. (1849.) gy. 136. – ф. 1. Инспекторский Департамент Военного Министерства. (A hadügyminisztérium inspektori részlege.) op. 285/504. Опись решений не секретным делам. (Nem titkos, eldöntött ügyek.) Magyarországi tartózkodása idején Gersztfeldet Stanisław Wysocki mérnök helyettesítette. Wysocki 1839-től a szóban forgó vasútvonal építésének főmérnöke, 1844-től a Varsó–Bécs Vasút igazgatóságának tagja volt.

⁶² Berg Paszkevichez intézett 1849. április 27./május 9-én, Bécsben kelt leveléből tudjuk, hogy Paszkevic április 24./május 6-i 998. számú parancsával tájékoztatta a hadosztály elindításáról. RGVIA f. 1 op. 1. gy. 18361. 34–36. Ennek a 998. számú parancsnak a szövegét részben az említett Berg-leveléből, részben pedig Menykov kivezetéséből ismerjük. Menykov: Pieczę justyfikatives. RGVIA f. 167. op. 1. gy. 6.

⁶³ Paszkevic – I. Miklós, Varsó. 1849. április 25./május 7. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. első levél: 112–113., a csatolt felterjesztés: 114–117., második levél 110–111. Orosz ez utóbbinak majdnem teljes szövegét közli: *Oreus* 2002. 394. o.

⁶⁴ Paszkevic – I. Miklós. 1849. április 25./május 7. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 112–113. (első levél).

E levele mellé csatolta a maga részletes helyzetelemzését:

„A hadügyminiszternek Berg főhadsegéd általam átküldött jelentéséből,⁶⁵ császári felsegéd látni méltóztatik, hogy a Pozsonynál összevont osztrák főhadsergeknek nincs több mint 35-40 ezer embere, hogy a vele szemben álló ellenségnek jelentős a túlereje, és hogy az osztrákok úgy vélik, államuk igen nagy veszélyben van.

Ebben a helyzetben a leghatározottabban azt kérik tőlünk, hogy csapataink vonuljanak föl az ellenséges főerők szárnyára. Kétféle javaslatuk van: vagy elindítani egy hadtestet a Kárpátokon át a Vág völgyébe Trencsén felé, vagy e völgy felső felében tüntetni, egy hadtestet pedig, felhasználva a vasutat, elindítani Hradisch és Göding felé.” A tábornagy, mint kifejti, tartva magát a cár elképzeléseihez, az osztrákok egyik javaslatát sem fogadta el. Annyit tett csupán, hogy Jordanówhoz egy tüntető osztagot indított el, amiről az uralkodónak április 19-i/május 1-jei felterjesztésében, valamint a hadügyminiszternek április 22-én/május 4-én kelt átiratában beszámolt.⁶⁶ Megjegyezve azt, hogy ezzel a demonstrációval semmiben nem tért el a már jóváhagyott hadtervtől, így folytatja: „Ha azonban igen gyorsan nem segítünk, előfordulhat, hogy Bécs talán a legrövidebb időn belül a lázadók kezére kerül, aminek következtében felmerül a kérdés: mihez kezd az osztrák hadsereg, ha e város elveszik. Két választása lehet: vagy visszavonul Morvaországban át Csehországba – és ez a feltételezés a valószínűbb –, vagy pedig elkezd nyugat felé hátrálni, törekedve arra, hogy itáliai hadseregéből vonjon magához erősítést. Nekünk mindkét esetben egy forrongó Ausztriát kell lecsillapítani, ami másként nem fog menni, mint rendkívül nagy összevont erővel – nem kevesebbel, mint körülbelül három gyalogos hadtesttel – Nyugat-Galíciában és a Krakkói kerületben. Ebben az esetben roppant előnytelen, ha egy erős hadtestünk a Kárpátokon túl a Hernád és a Tisza völgyében lesz.”⁶⁷ Paszkevic úgy véli, egy eszközük van, amivel esetleg Bécs elvesztését, az osztrák hadsereg további hátrálását és az osztrák tartományokban a lázadás kiszélesedését elháríthatják. Mégpedig az, hogy a III. gyalogos hadtestet, megerősítve három doni, egy összeválogatott határ menti kozák-ezreddel és a muzulmán lovasezreddel gyorsan elindítják Trencsénhez, az 5. hadosztályt pedig Jordanów környékére rendelik, hogy biztosítsa a hadtest összeköttetését és a hátát. E csapatok nagyobb része a parancs kiadását követően tizennégy nap múlva Trencsénben lehet, ha nem talál az ellenség részéről erős ellenállásra. „Egy ilyen ellenállást azonban az ellenség csak úgy tud megvalósítani, ha jelentős erőket küld ellentünk, s ez igazi segítség lesz a Bécset fedező osztrák hadsereg számára. A hátra maradt egységek legfeljebb 5-6 nap alatt fel tudnak zárkózni a hadtesthez, ha az ellenség nem akadályozza mozdulatunkat Trencsén felé, ellenkező esetben még korábban is. Az 5. gyaloghadosztály ez idő alatt elérheti Jordanówt. Galícia középső és keleti részét egy ilyen terv megvalósulása esetén a IV. hadtest teljes mértékben biztosítani tudja.” És ha a „Trencsénhez történő felvonulásunk nem vonja el az ellenséget, és Bécset elfoglalják, a III. hadtestet ebben az esetben is nagyon könnyen vissza lehet vonni Nyugat-Galíciába, hogy ott bevárja a többi alakulat csatlakozását és Felsőged további parancsait” – nyugtatta meg a cárt a tábornagy e terv

⁶⁵ Paszkevic Berg hozzá intézett május 3-i jelentését küldte át tájékoztatásul a hadügyminiszternek: Berg – Paszkevic, 1849. április 19./május 3. Pozsony. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 98–105b. és 106–106b.

⁶⁶ A tábornagy által említett dokumentumok: Paszkevic – I. Miklós. 1849. április 19./május 1. Varsó. RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18354. 87–89b. és Paszkevic – Csernisov, 1849. április 22./május 4. Varsó, RGVIA. f. 1. op. 1. gy. 18485. 195–197. o.

⁶⁷ Vagyis távol, elszigetelve a nyugatra tolódott hadszíntértől.

megvalósítása esetén a III. hadtest sorsát illetően, majd jelezte, hogy tovább folyik a csapatok összevonása Dukla környékén. Ha a cár úgy döntene, hogy Dukla helyett jelentős erőket indít el Trencsén felé, „az a jelenlegi csapatmozgások alapján nem okoz késedelmet: a III. hadtest ugyanis addig nem fog elvonulni keletre, mert be kell várnia a 4. könnyű lovasadosztályt és a 12. gyaloghadosztályt, amelyek Lemberghez csak május 1./13. és 8./20. között érkeznek meg.”⁶⁸

Paszkevicz tehát Bécs fenyegetettségét és elestének lehetőségét mérlegelve vetette fel a Duklában tervezett csapatösszevonás felfüggesztésének lehetőségét, mivel Dukla a tényleges hadszíntértől már valóban túlságosan távol esett. Az azonban, hogy Trencsént megjelölje lehetséges úti célként, részéről nem az osztrák kérés elfogadását jelentette: ő ugyanis nem diverzáns segélycsapat felvonulásában, hanem, mint látjuk, a főoszlop útirányának megváltoztatásában gondolkodott.

A második, május 7-ére keltezett levelet minden bizonnyal valóban 7-én, még pedig reggel írta, amikor távirón elment a sürgöny Szentpétervárra az előző este hozott döntésről.⁶⁹ Mint a cárnak beszámol róla: az osztrák miniszterelnök nyomatékos kérésének, miszerint vasúton indítson el mielőbb egy orosz különítményt Morvaország felé, mégis eleget tett: „Ahogy előző levelemet befejeztem, mind Berg tábornoktól, mind Caboga grófon keresztül megkaptam Schwarzenberg herceg sürgönyét, amelyben akár csak 20 ezer fnyi vasúton küldendő gyors segítségért könyörög. Már három napja, hogy annyira kegyetlen helyzetben vagyok, amilyenben Felsőged meghatalmazásával bíró ember csak lehet. Ha Bécset beveszik, az osztrák birodalom közel kerül az összeomláshoz, ahogy felsőged a kancellárhoz⁷⁰ intézett iratokból látni méltóztatik. Felsőged meg akarja menteni őket. És ezért úgy határoztam, hogy egy gyaloghadosztályt a hozzá tartozó tüzérséggel együtt vasúton elindítok közvetlenül Bécshez és onnan Welden hadseregéhez. Ha ez az erősítés nem menti is meg Bécset, akkor is legalább mindent, amit lehetett, megtettünk –, de nagyon lehetséges az is, hogy Felsőged csapatainak megjelenése az egész osztrák monarchia megsemmisülésének veszélyét hárítja el. Túlságosan nagy a tét ahhoz, hogy ne használjunk fel minden lehetséges eszközt e cél elérése érdekében. Ha Bécs elesik, ez a hadosztály még mindig vissza tud térni” – számol be a súlyos vívódás után meghozott döntésről. Úgy véli, a német földön kitört népmozgalmak miatt is orosz csapatösszevonásokra van szükség, mert „egész Németországban felkelés van készülöben.”⁷¹ És közli, hogy Berget utasította: gondoskodjék a „Bécsbe küldött” hadosztályról.⁷²

⁶⁸ Paszkevicz – I. Miklós. felterjesztés, 1849. április 25./május 7. Varsó, a május 7-i első levél mellett. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 114–117. o.

⁶⁹ A hadosztály elindításáról táviró útján kapta a cár az első értesítést: I. Miklós – Paszkevicz, 1849. április 27./május 9. Szentpétervár. *Scserbatov* Okm. 53. sz. 273–274. o. A döntés körülményeire esetleg további iratok lehetnek Paszkevicz személyi fondjában, a szentpétervári Oroszországi Állami Történelmi Levéltárban (RGIA f. 1018.).

⁷⁰ Vagyis Nesselrode külügyminiszterhez.

⁷¹ Korábban, mint idéztük, megnyugtatónak látta a német helyzetet, ezekben a napokban a már ismertett népmozgalmak miatt ismét aggódni kezdett.

⁷² Paszkevicz – I. Miklós. Varsó. 1849. április 25./május 7. Varsó. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 110–111. (második levél) Paszkevicz Scserbatov által közölt, már idézett, később papírra vetett igazoló jelentésében ugyanilyen összefoglalást ad: „Alig hagyta el Caboga gróf Bécset, már indult is utána a futár Schwarzenberg herceg levelével, melyben a herceg ismételtlen és nyomatékosan közölte, mennyire halaszthatatlan a kérésük, s hogy Caboga feltétlenül érje el alakulataink vasúti szállítását, mert a főváros megmentésére ez az egyedüli lehetőség... Május 4-én, amikor Schwarzenberg herceg már tudott haditervünkről és arról, hogy csapataink a

A döntés azonnali végrehajtást követelt, késlekedés esetén ugyanis oka fogyottá válhatott volna a segélyként küldött hadosztály elindítása. Mint idézett leveléből kiderül, Paszkevicz így is számolt azzal a lehetőséggel, hogy Bécs időközben eleshet, és akkor a hadosztálynak vissza kell fordulnia. Az indulás lehető legközelebbi időpontjaként május 9. látszott betarthatónak, a III. hadtestnek pedig azokból az alakulataiból kellett e seregtestet összeállítani, amelyek már Krakkóban, illetve Krakkó közelében voltak. Vagyis legközelebb a vasúthoz.⁷³

Panyutyin altábornagy különítményének előcsapatai május 5-én vonultak be Krakkóba, május 6-án pedig a zömmel maga az altábornagy is megérkezett a városba, de a korábban kapott parancs értelmében azonnal maszíroztak is tovább Jordanów felé, hogy a Kárpátoknál megjelenve a magyarokat fenyegezzék.⁷⁴ Panyutyin május 7-én elérte Izdebniket, s itt kapta meg Paszkevicz utasítását, hogy az osztag parancsnokságát adja át Grigorij Hrisztoforovics Zassz altábornagynak, maga pedig a 15. (csernyigovi) gyalogezred vele felvonuló két zászlóaljával⁷⁵ és a 3. nehézüteggel térjen vissza azonnal Krakkóba. Május 8-án éjszakára legyen a városban, ahol vegye át a parancsnokságot a 9. gyaloghadosztály három, mégpedig a 18. (szevszki) gyalog-, a 17. (brjanszki) és a 18. (orlovi) vadászeredei, valamint a 9. tüzérdandár fölött, és az említett csernyigovi gyalogezreddel együtt álljon készen arra, hogy indul vonattal Bécsbe, ahol az osztrák főserg erősítéséül fog szolgálni.⁷⁶ Panyutyin a kapott parancsra a csernyigovi zászlóaljakkal és a nehézüteggel azonnal fordult is vissza Krakkóba, a jordanóvi osztag parancsnokságát pedig Zassz altábornagra, az osztag elővédjének addigi parancsnokára bízta. Zassz ekkor lett a parancsnok a az addig Panyutyinra bízott osztagnak, a III. hadtest tulajdonképpeni elővédének. Ebben a 8. hadosztály három ezrede, a 8. tüzérdandár 3., 4., és 5. könnyűütege, az Albrecht főherceg nevét viselő dzsidászere, valamint a 45. doni ezred három kozák szotnyája maradt.⁷⁷

közeljövőben átlépik a határt, még nyomatékosabban kifejezésre juttatta, hogy amennyiben ő császári felsége Ausztriának segítő kezét kegyeskedik nyújtani, mindenekelőtt Bécset kell megmentenünk, mert a főváros elesével alapjaiban rendülne meg a monarchia. Ha Morvaországban nem jelennek meg csapataink, s nem indulnak el azonnal, vasúti igénybevételével hozzájuk, nemcsak Bécset, de a hadseregüket is elveszíthetik.” *Scserbatov* Okm. 87. sz. 346–348. o.

⁷³ Paszkevicz – Csernisov: 1849. április 27./május 9. RGVIa f. 1. op. 1. gy. 18485. 198–200.

⁷⁴ Paszkevicz – I. Miklós (felterjesztés): 1849. április 19./május 1. Varsó. RGVIa f. 1. op. 1. gy. 18354. 90–94.; Paszkevicz – Csernisov: 1849. április 22./május 4. RGVIa f. 1. op. 1. gy. 18485. 195–197. ; RGVIa f. 846. op. 16. gy. 5360. A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója, május 5–7.

⁷⁵ Az ezrednek csak az 1. és 2. zászlóalja volt itt. A 3. zászlóalj a következő napon ért be Krakkóba, a 4. pedig Radom felől csak május 10-én. RGVIa f. 846. op. 16. gy. 5360. A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója, 1849. május 7., 8. és 10.

⁷⁶ RGVIa f. 846. op. 16. gy. 5360. A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója, 1849. május 7. Az RGVIa őrzi a 8. és 9. gyaloghadosztályok önálló fondjait is. A 8. hadosztály fondja a 2338. Három opisz tartozik hozzá (1–3.), a 9. és a 2339. fond, ezt az anyagot két opisz (1–2.) ismerteti. Az opiszok alapján az állapítható meg, hogy az 1849. évből nincs semmilyen irat, a hadosztályok dokumentumanyaga egy-két kivétellel a 19. század második felétől maradt fenn, nagy része az I. világháború idejéből származik. Az opiszokhoz írt bevezetőből kiderül, hogy a 8. hadosztály 1833-ig a 10-es számozású volt, a 9. pedig a 11-es. 1864-ben új számozást kaptak az állományukba tartozó ezredek. A 8. hadosztály ezredei közül a 15. (csernyigovi) gyalogezred a 29., a 16. (poltvai) gyalogezred a 30., a 15., (alekszipoli, alekszejevi) vadászere a 31. és a 16. (kremencsugi) vadászere a 32. lett, a 9. hadosztályból a 17. (jelcei) gyalogezred a 33., a 18. (szevszki) gyalogezred a 34., a 17. (brjanszki) vadászere a 35. és a 18. (orlovi) vadászere a 36. lett. Tadeusz Epsztein lengyel történész, aki kiadta a hadosztály egyik lengyel tisztjének naplóját (*Władysław Tomaszewicz: Dziennik oficera rosyjskiego z kampanii węgierskiej 1849 roku*. Oprac. *Tadeusz Epsztein*. Warszawa, 2010.) az 1864. utáni számozást használja, tévesen.

⁷⁷ RGVIa f. 846. op. 16. gy. 5360. A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója, 1849. május 8.

Mint ismeretes, ez a Zassz parancsoksága alatt álló orosz osztag már május 13-án be-tört Magyarország területére: Jordanówtól mintegy tíz kilométerre, délre, a galíciai határon fekvő Spytkowicénél, „Podvilk mellett a magyar határt átlépte, és Jablunkáig⁷⁸ május 13-án előnyomult, honnan még aznap délután négy órakor, miután kenyeret és húst rekvirált, spitkovicai tanyájára visszacammogott.”⁷⁹

Panyutyin tehát Izdebnikből visszafordult Krakkóba, és átvette a parancsnokságot a Bécsbe rendelt hadosztály fölött, amelynek indulását május 9-ére tűzték ki, azzal a meg-hagyással, hogy szállítása addig tart, amíg a vasút kapacitása ezt szükségessé teszi. Krak-kóból Ratiboron, Oderbergen, Ostraun és Gödingen át visz az útja, és mint Paszkevics a hadügyminisztert erről tájékoztatta, a Bergtől kapott információk alapján a porosz keres-kedelmi minisztérium távirtdán már értesítette az osztrák vasutak igazgatóságát, hogy az orosz csapatok szállításának Myslowitzból Oderbergen át [vagyis az osztrák(galíciai)–porosz-sziléziai, illetve porosz-sziléziai–osztrák(morva)] határállomásokon át nincs semmi-féle akadálya.⁸⁰

A hadosztály Bécsbe küldésével lélektani hatást gyakorolni az osztrák fővárosra, az ellenségre, sőt egész „Németországra” – ez volt Paszkevics célja. A seregest elindításá-nak okairól és feladatáról a hadosztály hadműveleti naplója a következőket írja: az osztrák hadsereg az felszendett kudarcok után kénytelen volt Pozsonyig visszahúzódni, ahol elég erős állásban várta a felkelők támadását. Az orosz fél kész volt arra, hogy segítséget nyújtson Ausztriának, amit azonban nem lehetett olyan gyorsan foganatosítani, ahogy az osztrákok kérték, ezért „az osztrák hadsereg morális szétesése és más politikai okok miatt az osztrák kormány legalább egy orosz hadosztály vasúton Bécshez történő elindításáért esedezett”, amely az osztrák miniszterelnök szerint feltétlenül szükséges „Ausztria ősi fővárosának megmentése érdekében”. És ez utóbbi körülmény annyira fontos volt, hogy „egy ilyen vállalkozás veszélyes volta” ellenére is arról döntött az orosz főparancsnok: egy hadosztályt „a lehető leggyorsabban Krakkóból vasúton elindít Bécsbe”.

Ennek a gyors intézkedésnek az volt a célja, hogy „Bécs városát megmentse.” A had-műveleti napló szerint Ilja Sztjepanovics Frolov tábornok, a III. hadtest tábornoki főnöke Paszkevics akaratát a következőképpen foglalta össze:

„1) Panyutyin tábornok elindításának célja Bécs megmentése, a csapatok feltétlenül Bécshez irányítandók, és nem másként, mint az osztrák hadsereg tartalékként alkalmazandók; semmilyen más módon nem használandók.

2) Bécsből tovább lehet irányítani őket Pozsonyhoz; de csak tartalékként; ez a kü-lönítmény, mivel nincs lovassága, és trénje nincs vele, nem manőverezhet önállóan, de a szárnyon sem.”⁸¹

A 9. hadosztályból, amelynek parancsnoka Anton Grigorjevics Liszeckij altábornagy volt, három ezredet szánt tehát Paszkevics a vasúton elindítandó különítménybe, és ennek a hadosztálynak a tüzérdandárát is ide osztotta be, amíg Panyutyin 8. hadosztályából csak

⁷⁸ Itt természetesen az Észak-Árva megyei Jablonkáról van szó, amely település ma Lengyelország területén található (Jablonka). Podvilk szintén Árva megyei falu volt. (Ma: Podvilk, Lengyelország).

⁷⁹ Ludvig János kormánybiztos Kossuth Lajos kormányzóelnöknek, 1849. május 17. Buda. Budavár bevételének emlékezete, Iratok, 48. sz. 481–482. o. Az értesülés Madocsányi Páltól, Árva vármegye főispánjától és kormánybiztostól származik.

⁸⁰ A Berg iratai között található erre vonatkozó, már hivatkozott engedély: RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 14.

⁸¹ RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360. A kombinált hadosztály hadműveleti naplója, bevezető.

egy ezred indult el Bécs felé. Az így összeállított „kombinált” hadosztály parancsnokságát mégis Panyutyin altábornagra bízta. Hogy milyen megfontolás alapján? Paszkevic a hadügyminiszternek egyértelműen megindokolta a Panyutyin személye melletti döntést: Liszeckij altábornagnak kevesebb a katonai tapasztalata és nem ismer idegen nyelveket.⁸² A hadosztály tisztjei természetesen e döntés háttéréről nem tudtak. A 17. (brjanszki) vadászrezd parancsnoka, Konsztantyin Romanovics Szemjakin ezredes szerint Kazarinov ezredes a csernyigovi gyalogezreddel „véletlenül” került Balc ezredes 17. (jeleci) gyalogezrede helyére, mert mint hallotta, „az utóbbi messze volt Krakkótól”, amikor elindultak Bécsbe.⁸³ A hadosztályhoz csak június 14-én, Pozsonyban csatlakozó Alekszandr Karlovics Baumgarten ezredes Varsóból, majd Krakkóból, a III. hadtest törzsétől jövet azt tudta meg, hogy „nem akarták” Liszeckijt küldeni, ezért lett Panyutyin a parancsnok, és ezért rendeltek a kombinált hadosztályba az utóbbiból is egy ezredet.⁸⁴ Panyutyin mellett szólhatott az is, hogy 1846-ban a Krakkóba bevonuló orosz hadak egyik parancsnoka volt.⁸⁵

Panyutyin „kombinált” hadosztálya azonnal meg is kezdte a bevagonírozást a krakkói pályaudvaron, hogy mielőbb eljusson Bécsbe. Az első szállítmányok a tervezett május 9. helyett azonban csak a következő napon tudtak elindulni, mert a sebtében meghozott döntés végrehajtásához több időre volt szükség. Május 10-én a hadosztályba beosztott alakulatok közül utolsóként, háromnapos erőltetett menet után éppen a Panyutyin 8. hadosztályába tartozó csernyigovi gyalogezred 4. zászlóalja is befutott Radomból Krakkóba.⁸⁶

„Egy különálló, aránylag kicsi s ráadásul egy idegen állam táborkának parancsnoksága alatt működő seregtest beavatkozása nem egyezett a varsói herceg terveivel, sőt ellenkezett azokkal az elvekkel is, melyeket a tábornagy a hadviselés alapszabályaiként fogadott el. Azok a körülmények azonban, melyekről Schwarzenberg és Caboga gróf szólt, rendkívül ijesztőek voltak. Ha Bécset beveszik a magyarok, gyors és végleges bukás ve-

⁸² Paszkevic – Csernisov. 1849. április 27./május 9. Varsó. f. 1. op. 1. gy. 18485. 198–200.

⁸³ *Szemjakin* 80–84. o.

⁸⁴ *Baumgarten* 211. o.

⁸⁵ Fjodor Szergejevics Panyutyin a nyizsegorodi kormányzóság egyik nemesi családjának fiaként született 1790-ben. A hadapródiskola elvégzése után 1809-ben a szemjonovszkij gárdaezredben zászlósként kezdte meg katonai szolgálatát. Részt vett az 1812-es év Napóleon elleni küzdelmeiben, az 1813–1814-es évek hadjárataiban, ott volt a lipcei csatában, megjárta Párizst. 1819-től ezredes, 1828-tól vezérőrnagy, dandárparancsnok, a kaukázusi hadtest állományában harcol az 1828–1829-es orosz–török háborúban, súlyosan megsebesül. Az 1830–1831. évi lengyel szabadságharc idején 1831 júniusában lengyel fogságba esik, csak szeptemberben szabadul. 1834-től a 8. gyaloghadosztály parancsnoka, 1837-től altábornagy. Hadosztályával a Lengyel Királyság területén állomásozik, 1846-ban bevonul a Krakkói Köztársaságba. Az 1849-es magyarországi hadjáratot kombinált hadosztálya élén az osztrák főszereg mellé beosztva harcolja végig. 1849 augusztusától a II. gyalogos hadtest parancsnoka. 1851-től gyalogsági tábornok. 1856-tól Varsó katonai kormányzója, szenátor, 1861-től az Államtanács tagja. Számos magas kitüntetés birtokosa. (1849-es érdemeiért megkapta az osztrák Lipót-rend 1. osztályát.) Egyik fia, Sztjepan Fjodorovics Panyutyin (1822–1885) állami szolgálatba lépett, Paszkevicnek mint a Lengyel Királyság helytartójának a kancelláriájában dolgozott, 1849-ben a tábornagy kíséretébe beosztva vett részt a magyarországi hadjárásban.

Anton Grigorjevics Liszeckij (1790–1864) lengyel nemesi családból származott, 1803-ban kezdte meg katonai szolgálatát. Panyutyinhoz hasonlóan részt vett a Napóleon elleni háborúkban, az 1828–1829-es orosz–török háborúban, az 1831–1831-es lengyel szabadságharc leverésében. Az ezredesi rangot 1829-ben érte el (tíz évvel később, mint Panyutyin). 1846-ban vezérőrnagyi rangban lett a 9. gyaloghadosztály parancsnoka, 1847-ben léptették elő altábornaggyá. Rüdiger tábornok hadoszlopában vett részt a magyarországi hadjárásban.

⁸⁶ RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360. A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója, 1849. május 9., 10. (A hadtest hadműveleti naplójába itt bejegyezve: „A Panyutyin parancsnoksága alatt és a hadtesttől külön operáló kombinált hadosztály hadműveleti naplója külön lett összeállítva és a hadtest hadműveleti naplójához lett mellékelve.” Ma is ott található meg a III. hadtest hadműveleti naplója után. RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360.)

szélye fenyegeti az osztrák monarchiát. A sürgősségre való tekintettel, hogy meg lehessen menteni Ausztriát, elengedhetetlen volt, hogy vasúton szállítsanak oda egy orosz sereget – sorolja fel a tábornagy életrajzírója azokat az indokokat, amelyek alapján Paszkevicz döntése megszületett az orosz hadosztály Bécsbe történő elindításáról.⁸⁷

Scserbatov összefoglalását ma is elfogadhatjuk: Paszkevicz a kétségbeesett könyörgésnek is tekinthető osztrák kéréseket mérlegelve reális veszélynek látta azt, hogy Bécsset az előrenyomuló magyar hadak bevehetik, ezért indított el egy hadosztályt az osztrák fővároshoz. A veszély olyannyira közelinek látszott, hogy úgy érzékelt: nem várhatja be a cár jóváhagyását a döntésre, ugyanis az egy-két napos késésnek is súlyos következményei lehetnek. Ezért a hadosztály a vasúti szállítását lassító málha és mellérendelt lovasság nélkül kelt útra. Paszkevicz erre a kockázatos lépésre annak ellenére szánta el magát, hogy tudta: a cár minden részleges katonai segítséget ellenez. És ebben (is) teljes volt az egyetértés közöttük, vagyis az orosz tábornagy ezzel a döntésével a maga korábban többször kifejtett nézeteit is felülírta. Scserbatov szerint azért nem várhatott a cár jóváhagyó válaszára, mert a futárok Varsó és Moszkva között csak mintegy két hét alatt fordultak meg, elektromos távíró pedig itt még nem volt. Ez azonban csúsztatás az orosz történész részéről, I. Miklós Moszkvából visszatérve ugyanis május 1-jén már Szentpétervárról írt levelet Paszkevicznek, aki azt május 5-én Varsóban meg is kapta.⁸⁸ Valószínűleg Paszkevicz az azonnali cselekvést látta szükségesnek, s abban bízott, hogy az orosz haderő megjelenése az osztrák birodalom fővárosánál olyan hatással lesz a háború menetére, amit utóbb maga a cár is elismeréssel nyugtáz.

Ezekben a napokban a hagyományos optikai távíró éjjel-nappal működött Varsó és Szentpétervár között, így I. Miklós már május 8-án értesült arról, hogy Paszkevicz egy hadosztályt elindított Bécsbe. Május 9-én aztán megkapta Paszkevicz két, május 7-én kelt levelét is, amelyek ecsetelik a katasztrofális osztrák állapotokat, és amelyek közül a második beszámol a nehéz döntésről és annak indokairól is.

Bár Paszkevicz igyekezett a hadosztály jövőbeni sorsát illetően a cár aggodalmait eloszlatni azzal, hogy ha Bécs közben elesne, a hadosztály visszafordulhat, Miklóst ez nem nyugtatta meg, és Panyutyin Bécshez küldésének indokaival sem értett egyet. A hírré ingerülten reagált: „Amint a táviratban írtam, s ezúttal is elmondom: nagyon sajnálom, hogy a szóban forgó hadosztály elindult Bécsbe; Bécsset nem mentheti meg, viszont oktalanul elpusztulhat ott, pedig mi arra törekszünk, hogy erőnket összpontosítsuk, s az ügy végleges megoldására képes, nagy tömegű haderővel lépünk közbe. Mi, volt úgy, elvesztettük Moszkvát, és nem pusztultunk bele; vajon Ausztria, amely jó néhányszor veszítette el már Bécsset, ezúttal sehogy se bírná ki nélküle? Tudják, hogy hamarosan megjelenünk az ellenség hátában!” Indulatát aztán visszafogva folytatta levelét: „De ami megtörtént, megtörtént, én különben is tévedhetek, ráadásul jobban bízom benned és becstüllek ahhoz, hogy vitatkozzam vagy megakadályozzam, hogy a saját meggyőződésed szerint cselekedj, hisz te vagy a varsói hős, én pedig, öreg dandárparancsnokod,⁸⁹ tisztelegve vonulok el előtted a díszszemlén.”⁹⁰

⁸⁷ Scserbatov 57–58. o.

⁸⁸ Orosz Scserbatovhoz hasonlóan azt írja, hogy a cár még Moszkvában volt, holott látott olyan dokumentumokat, amelyekből egyértelműen kiderül, hogy a cár ekkor már megérkezett Szentpétervárra. Orosz: 2002. 109. o.

⁸⁹ I. Miklós nagyherceggént és az 1810-es évek végén még „fiatal” dandárparancsnokként a gárda hadtestnek abban a hadosztályában szolgált, amelynek Paszkevicz volt a parancsnoka.

⁹⁰ I. Miklós – Paszkevicz. 1849. április 27./május 9. Szentpétervár. Scserbatov 273–274. o. 1831. szeptember 8-án Paszkevicz hadainak adta meg magát Varsó, ami a lengyel szabadságharc leverését is jelentette. Paszkevicz

Miklós nem tartotta volna olyan nagy tragédiának, ha Bécs elesik, sokkal inkább aggasztotta a hadosztály bizonytalan sorsa. De nem csak a kis létszámú különítmények bevetését gondolta értelmetlennek, hanem azt sem akarta, hogy az orosz csapatok túlságosan messzire kerüljenek a határtól, utánpótlási és összeköttetési vonaluk túlságosan megnyúljon. „Egyáltalán nem akarom viszont, hogy a hadművelet támpontjaitól eltávolodva egészen Pozsonyig kalandozzunk el” – írta Paszkevicznek április 25-én,⁹¹ április 30-án pedig azt, ahogy már idéztük, hogy „Bécs alá semmi esetre se kalandozzunk el”.⁹²

Akkor, amikor Varsóban Paszkevic egyre kevésbé tudott kitérni az azonnali segítséget sürgető osztrák kérés elől, Szentpéterváron május 5-én I. Miklós kinevezte őt az intervenció hadsereg főparancsnokává. Éppen az ellenkezőjét kötötte lelkére annak, amit az osztrákok sürgettek: részleges segítség helyett az összes számításba vehető erő fel kellett használnia a segítségnyújtáshoz, és ha Bécszet közben elvesztenék, „te majd helyrehozod a dolgot, eltítrod a lázadás tűzfészékét.”⁹³

Egy olyan nagyszerű feladat, mint az osztrák főváros visszavétele, igazán méltó lett volna Paszkevic tábornagyhoz.

Magyar döntés Komáromban

Mind Bécsben, mind Varsóban azzal számoltak, hogy a magyar honvédsereg Komárom felszabadítása után megállás nélkül folytatja az előrenyomulást a Duna mindkét partján nyugat felé.

Bécs vagy Buda? Részletesebben érdemes foglalkozni a kérdésre adott magyar válaszzal, mivel jelentős mértékben befolyásolta Panyutyin kombinált hadosztályának sorsát.

A magyar katonai vezetés e kérdésre a szabadságharc sorsát illetően az egyik legtöbbet vitatott választ adta. Az április 29-i komáromi magyar haditanácsnak azt a döntését, hogy a honvédsereg visszafordult Buda felé, nemcsak a dráma szereplői és szemlélői vitatták szenvedélyesen. Az elmúlt több mint másfél száz esztendő alatt nem kevésbé szenvedélyesen mérlegelték a döntés indokait és következményeit a korszak kutatói és mindenki, aki valamelyest is érdeklődött a magyar múlt iránt.

Még az olyan hűvös józansággal ítélő, a megalapozatlan legendákat ízekre szedő, a rideg tényeket aprólékosan számba vevő hadtörténész is, mint Gyalókay Jenő, így fogalmazott: „Végzetes hiba volt tehát, hogy Görgey a teljesen még le nem tört ellenfélnek a kudarcra kiheverésére időt adott, s lehetővé tette, hogy az – alaposan megerősödve – hátulból támadóvá változzék át.”⁹⁴

Gyalókayra, mint a szabadságharc katonai történetének legjobb szakértőjére és mint olyan szakemberre, aki „Görgei rovására való elfogultsággal egyáltalán nem vádolható”

1850-ben, amikor a magyar hadjáratról szóló munka összeállítása során egy alkalommal P. K. Menykovval beszélgetett, és Menykov a hadosztály vasúton Bécshez történő elindítását, mint „merész rendelkezést” említette, válaszul felidézte a cár szavait, miszerint a hadosztály pusztulása, 16 ezer ember elvesztése esetén az ő „ősz feje” drágán megfizetett volna Panyutyin csapatainak önkényes elindításáért. *Menykov* II. 198–199. o.; *Roberts* 1991. 110. o.

⁹¹ I. Miklós – Paszkevic. 1849. április 13./25. Moszkva. *Scserbatov* 266. o.

⁹² I. Miklós – Paszkevic. 1849. április 18./30. Szentpétervár. *Scserbatov* 269. o.

⁹³ I. Miklós – Paszkevic. 1849. április 23./május 5. Szentpétervár. *Scserbatov* 272. o.

⁹⁴ *Gyalókay* 1916. 455. o.

hivatkozik *Spira György*, kárhoztatva Görgeit azért, mert Komárom felszabadítása után seregének zömével Budának fordult vissza, a többhetes ostrommal pedig lélegzétvételnyi időt adott a széttzilálódott osztrák hadsereg újjászervezésére és megerősítésére. Mert három héttel később arra, amit „barát, ellenség is lehetségesnek ítélt, mármint Welden maradék erőinek teljes megsemmisítésére s akár Bécs elfoglalására is,” Buda bevétele után már nem volt lehetőség.⁹⁵ A 2007-ben elhunyt, hatalmas forrásismerettel rendelkező, gazdag életművet hátra hagyó *Spira György* véleményére azért szükséges kitérni, mert megállapításai, szemlélete évtizedeken át meghatározották az 1848/49-ről kialakult képet.

Gyalókey azonban azt is leszögezi: „Igaz, a hadjárat sorsa eldőlt abban a pillanatban, a midőn az orosz beavatkozás eszméje valóra vált, s Radetzky novarai győzelme nyomán az olaszországi osztrák hadak egy része felszabadulhatott, mert bizonyos, hogy a két ellenséges hadsereget és a saját földünkön fellázadt nemzetiségeket a nyári hadjáratban talpra állított magyar hadsereg le nem bírhatta.” Ezért „éppen a közelgő veszedelem nagysága miatt kellett volna [Görgeinek] minél nagyobb, bárha csak ideiglenes sikerre törekednie, hogy ilyenformán, a kötéendő béke számára, elfogadható feltételeket biztosítson.” Majd így folytatja: „Az oroszok beavatkozása akkor már elhatározott dolog lévén, Görgeynek az osztrák sereget annyira meg kellett volna, és pedig minél hamarabb bénítania, hogy az – legalább egy ideig – mindenféle támadó hadműveletre képtelenné váljék, a magyar sereg zöme pedig az oroszok ellen fordulhasson, s azokat, ameddig csak lehet, az osztrákoktól távol tartsa.”⁹⁶

Gyalókey azonban óva int éppen attól a szemlélettől, amely minden elhibázott dolgot egy vagy két ember nevéhez tapaszt.⁹⁷ Az azóta feltárt forrásanyag pedig egyértelműen bizonyította, hogy az orosz uralkodóhoz fegyveres segítségért forduló Bécs semmiféle „kötendő békében”, amit Gyalókey még lehetségesnek vélt, nem gondolkodott. A magyar győzelmek éppen nem a megegyezésre ösztönözték az osztrák kormányzatot, hanem ellenkezőleg: az orosz fegyveres segítség sürgetésére. S a gyors segítség érdekében Ausztria képviselői egy nagyhatalom rangjához igencsak méltatlan, megalázó szerepre is vállalkoztak. De a Gyalókey által is említett „kötendő békére” vagy bármiféle kiegyezésre ekkor már csak azért sem volt kilátás, mert a birodalom korszerűsítésének feladatát Schwarzenberg miniszterelnök egy központosított, egységes, német nyelvű, igazgatásában modernizált állam megteremtésével kívánta megoldani, s ebbe vízióba nem fért bele semmiféle magyar politikai önrendelkezés.

Legutóbb Hermann Róbert elemezte a haditanács döntésének hátterét, indokait. A győri úton hátráló cs. kir. hadsereg zöme elleni támadás folytatását sürgette a tábornoki főnök, Bayer József ezredes, aki azt javasolta, hogy ezzel egy időben a komáromi őrség egy része nyomuljon előre a Csallóközben Pozsony felé. Görgei pártolta volna a támadás folytatását, ellene volt viszont haditanács többi tagja, elsősorban Klapka György, de Nagysándor József, Knezić Károly, Poeltenberg Ernő, akik Buda bevételét sürgették. S ez egybeesett Kossuth kívánságával is.

A Klapka és Bayer véleménye között ingadozó Görgeit „végül is katonai és politikai indokok (lőszerhiány, az utánpótlási vonalak hosszúsága, a hadsereg létszáma, az ellenség

⁹⁵ *Spira* 1998. 560., 563. o. (*Spira Györgynek „A pestiek Petőfi és Haynau között”* címmel ez az enciklopédikus, szinte összegzőnek tekinthető munkája 1998-ban, vagyis jóval a rendszerváltozás után jelent meg.)

⁹⁶ *Gyalókey* 1916. 454–455., 474. o.

⁹⁷ *Gyalókey* 1916. 474. o.

szándékai felőli bizonytalanság, illetve a kormányzat sürgetése) együttesen bírták rá a budai ostrom elhatározására” – összegez Hermann Róbert,⁹⁸ szembeítve az erőviszonyokra vonatkozó létszámadatokkal, és rámutatva arra, hogy esetenként a kutatók olyan kortársi vélemények alapján ítélték a kérdéstről, amelyek nem a tényleges erőviszonyok ismeretében születtek. Természetesen egyrészt nem is mindig születhettek, másrészt pedig torzítottak. És bizonyos célok érdekében szándékosan torzítottak is, mint ahogy erre Welden jelentéseinek esetében a kutatás rámutatott.

„A magyar főssereg vezetőinek úgy kellett dönteniük az újabb hadműveletek irányáról, hogy tudták, számottevő erősítésekre belátható időn belül nem számíthatnak. A Komáromnál álló főssereg kb. 26-27 000 főt számlált 107 löveggel. A cs. kir. főssereg ebben a pillanatban 54 443 főre rúgott, 237 löveggel” – sorolja a száraz létszámadatokat a történetész. Hozzáteve, hogy ebben még nincs benne a bécsi helyőrség létszáma és tüzérsége.⁹⁹

Összegzés

A fenti létszámadatokhoz azonban hozzá kell tennünk még a Paszkevic által elindított orosz hadosztály mintegy 14 és fél ezer emberét és 48 löveget is. Amikor mérleljük azt, hogy az osztrák hadvezetés a nyugati magyar határ közelében, akár Bécsnél, akár Pozsonynál, akár Morvaország felől, az előrenyomuló magyar hadak jobbszárnyán milyen erőket tudott volna összevonnai, illetve felhasználni, akkor az erősítésként érkezett friss zászlóaljakkal mellett (Bécs esetén pedig a kb. 10 ezer fősről mintegy 16 ezer főre szaporított helyőrségről sem megfeledkezve),¹⁰⁰ számításba kell vennünk a Panyutyin parancsnoksága alatt vasúton érkező orosz segélyhadat is. Ennek létszámát veszélyhelyzetben növelni is lehetett volna.

Az osztrák források szerint a vasúti szállítás kapacitása 25 ezer főre volt biztosítva. Az oroszok akaratától meg a vasúti szállítás szervezettségétől és sikerétől függött az, hogy ezt a létszámot feltöltötték volna-e abban az esetben, ha magyar támadás valóban fenyegette volna Bécsset, illetve egy osztrák vereség vagy akár Bécs elfoglalása esetén, mint Paszkevic írta megnyugtatóan a cárnak, valóban visszafordították volna-e a már elküldött hadosztályt is¹⁰¹ – ami azonban felettébb kínos nyitánya lett volna az orosz katonai akciónak –, vagy pedig a vasút adta lehetőséget kihasználva további erőket küldtek volna utána. Létszámtól függetlenül ezzel azt is bizonyítva, hogy az oroszok már résztvevőként vannak jelen a hadszíntéren.

Rédvay István állításának, miszerint: „Paskievits nehézkes orosz hadtestei csak május elején kezdtek gyülekezni a galíciai határ mentén, s Bécs védelmére előretolt különítménye, a »Paniutine hadosztály« csak június elején egyesült a Pozsony közelébe visszavonult osztrák sereggel,” a második fele igaz ugyan, de az már nem, hogy: „Ha ezt az időszakot

⁹⁸ Hermann 1999. 272–290. o.

⁹⁹ Hermann 1999. 283. o.

¹⁰⁰ Legalábbis az osztrák miniszterelnök 16 ezer főről szól Bergnek május 9-én. Schwarzenberg – Berg, 1849. május 9. Bécs. RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361. 39–40. Fogalmazványa: HHStA PA X Karton 28. 2–3. Közölve: *Szemjakin Füg.* 6. sz. 138–139. o.

¹⁰¹ Paszkevic – I. Miklós. 1849. május 7. Második levél, de erre még május 10-i levelében is visszatér: „Bécsből nincsenek megbízható hírek. Ha Bécs elesik, a hadosztály visszafordulhat.” RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354. 110–111., 118–119b. A május 10-i levélből dátum nélkül idéz: *Orosz* 2002. 394. o.

meglehetősen lojális mértékkel felére csökkentjük, az orosz segítőhadak még abban az esetben is csak május második felében nyújthatják volna segítőkezüket.”¹⁰²

Rédvay 1934-ben közölt feltevésével összhangban van több mint hatvan évvel később Spira György. Az megint valóban igaz, hogy ez a hadosztály „amolyan gyorssegélyként Morvaországon keresztül már június elején ugyancsak megjelenik a nyugati hadszíntéren” – mint Spira György írta, kárhoztatva Görgeit azért, mert Komárom felszabadítása után seregének zömével Budának fordult vissza, s a többhetes ostrommal lélegzetvételnyi időt adott a szétilálódott osztrák hadsereg újjászervezésére és megerősítésére. Tévedés azonban az, hogy ezt a gyorssegélyt úgy említi, mint amely már (!) június elején megjelent Magyarországon.¹⁰³ Panyutyinékat ugyanis már (!) május 10-én (a tervezettnél így is egy nappal később) azért indították el vasúton Krakkóból, hogy a várhatóan megállás nélkül Bécs felé előrenyomuló magyar honvédsereg ellen használják fel őket. Paszkevics szándéka szerint lehetőleg „tartalékként” Bécsben vagy Pozsonyban, az osztrákok tervei szerint pedig Morvaországban, Ungarisch Hradischban vagy Gödingben megállítva, majd gyalogmenetben továbbvezényelve őket Magyarországra, hogy a nyugat felé előretörő honvédek jobbszárnyát fenyegezzék. Ahogy az oroszok eredetileg számoltak, az első alakulatok már május 11-én késő este, 12-én és a következő napokban az osztrák fővárosnál lehetnek volna, az osztrákok pedig úgy gondolkodtak, hogy a szóban forgó segélycsapatok, a Vág középső szakaszánál május közepén bukkanhattak volna fel. Vagyis a kérdés az, hogy Panyutyin hadosztálya miért nem előbb, miért csak (!) június elején érkezett meg Pozsonyba.

A fentiekkel kapcsolatban egy igen lényeges és szembetűnő ellentmondásra hívjuk fel a figyelmet. Mint láttuk, az orosz hivatalos iratok mindegyike az osztrák fővárost adja meg a hadosztály úti céljaként, de természetesen Bécsbe készültek a hadosztály tisztjei is, „... egy futár jött azzal a parancsal, hogy én a dandárral és más ezredek is... egyenesen Bécsbe megyünk – csak arra lehet gondolni, hogy a város nehéz helyzetben van – vasúton visznek bennünket, ezért már vagy négy nap múlva ott leszünk, ugyanis itt még bizonyos csapatokat bevárunk” – írja például Szemjakin ezredes feleségének Krakkóból május 8-án reggel.¹⁰⁴ „Hajnali háromkor már az ezredparancsnoknál voltam, mert négykor az ezred vasúton elindult Bécshez” – jegyzi fel naplójába május 10-én Władysław Tomaszewicz, a 18. (orlovi) vadászrezred tisztje.¹⁰⁵ És az előbbieknél megfelelően Varsóból az angol konzul is arról számol be már május 8-án Palmerstonnak, hogy egy olyan személytől, akitől gyakran kap pontos információkat, megtudta: a szóban forgó csapatok folytatják felvonulásukat a Morvaországon át Bécshez vezető osztrák vasút legközelebbi pontjához, „s e csapatok első lépcsője a császárváros közvetlen közelébe érhet ma vagy holnap”.¹⁰⁶

Mindezzel szemben az osztrákok ugyan a birodalom székvárosát veszélytelten, Bécs elvesztésének lehetőségével érveltek, de a kért segélyosztag vasúti szállításának céljaként nem megtépzott tekintélyű birodalmuk fővárosát, hanem Morvaországot: Ungarisch Hradischt vagy Gödinget jelölték meg. Persze innen tovább is lehetett (volna) utazni, ha feltétlenül szükség lett volna rá, amennyiben Bécset esetleg támadás éri. Láttuk, hogy az április 27-i osztrák minisztertanácsban egyszer valóban felvetődött az a lehetőség, hogy

¹⁰² Rédvay 1934. 67–68. o.

¹⁰³ Spira 1998. 563. és 560–562. o.

¹⁰⁴ Szemjakin 58–59. o.

¹⁰⁵ Tomaszewicz 2010. 42. o.

¹⁰⁶ Du Plat – Palmerston. 1849. május 8. Varsó. Haraszi 1951. Okm. 83. sz. 185–186. o.

az orosz segélycsapat akár az osztrák fővároshoz közeli Gänserndorffig is szállítható (ahonnan Pozsonyba is tovább mehet), később azonban ezzel a felvetéssel nem találkozunk.¹⁰⁷

Caboga helyzete május 6-án este Paszkevics dolgozószobájában nem lehetett egyszerű. Hamar nyilvánvalóvá válhatott számára, hogy Paszkevics, ha megadja a vasúton olyannyira várt sürgős segítséget, annak úti célja nem valamelyik morvaországi kisváros lesz, hanem maga az osztrák főváros. Bár Schwarzenbergtől és Cordontól egyértelmű utasítást kapott az orosz segélyhad morvaországi célpontjára vonatkozólag, Paszkevics döntése ellen nem protestálhatott. A május 4-i bécsi posta igencsak aggasztó hírekről számolt be, és örülnie kellett annak, hogy az oroszok végre hajlandónak mutatkoztak a gyors segítségnyújtásra. Láttuk az előzőekben, hogy Caboga e gyors segítség úti céljára vonatkozóan 6-án éjjel még némileg homályosan fogalmazott.

Az osztrák kormányzat egyébként már május elején előkészítette az orosz segélycsapat gyalogmenetben tervezett további útját Morvaországból Magyarország felé. A morva–magyar határ közelében fekvő Stranyban „egy rendeletet olvastak fel a nép előtt, melyben intetik, hogy a közel napokban megérkezendő orosz segélyseregeket, mint barátokat fogadjja” – említi egy kereskedő Pesten Irányi Dániel kormánybiztosnak, aki a hírt május 10-én továbbítja Kossuthnak Debrecenbe.¹⁰⁸ Nagy valószínűséggel a magyar fél számára ez az első tudósítás Panyutyin hadosztályáról, amelynek egyébként ezen a napon éppen csak első alakulatai indultak el Krakkóból Morvaország felé. Strany a Morvaországból Vágújhely felé vezető út mellett, még a morva oldalon fekszik, és vagy három héttel később, május 28-án valóban itt is éjszakázott a hadosztály egyik oszlopa a magyar határ felé felvonulva.¹⁰⁹ Később ugyan, de az eredeti osztrák tervek szerint.

A magyar főparancsnok az április 29-i komáromi haditanács döntésének értelmében április 30-án adta ki a menetutasításokat a hadsereg zömének Buda felé való felvonulására, valamint egy hadtestnek, mégpedig Poeltenberg ezredes VII. hadtestének (amelynek, mivel nem vett részt az április 26-i komáromi csatában, volt némi lőszertartaléka) a hátráló cs. kir. hadsereg követésére, illetve a Duna bal partján két kisebb különítménynek a császári erőkkal szembeni felvonulásra. Ahogy aznapi diszpozíciója fogalmaz, a „május 1-jén Buda ellen kezdendő hadművelet sikere, valamint Komárom erődjének biztosítása szükségessé teszik a Győrben, a Csallóközben és a [Vág]Sellyénél álló ellenséges egységek” elleni tüntetést.¹¹⁰ Hogy az ellenség minél később vegye észre a zöm ellenkező irányban történt elvonulását.

A komáromi haditanács a politikai vezetés akarásával egybehangozóan döntött, amikor Bécs helyett Buda bevételét tűzte ki célul, vagyis az elérhetetlen célt jelentő Bécs helyett az elérhető célt: Budát.¹¹¹ Ezt Kossuthnak ezekben, a napokban tett megnyilatkozásai is bizonyítják.¹¹² Kossuth Lajos május 4-én levélben fordult Görgeihez, kérve, hogy az mielőbb foglalja el hadügyminiszteri székét. Görgei Artúr „az ellenséget a Tiszától

¹⁰⁷ Die Ministerratsprotokolle. Nr. 56. 27. April 1849. Wien. 254. o.

¹⁰⁸ Irányi Dániel kormánybiztos – Kossuth Lajos kormányzóelnök. 1849. május 10. Pest. Budavár bevételének emlékezete. *Iratok*. 26. sz. 448. o.

¹⁰⁹ RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360. A kombinált hadosztály hadműveleti naplója, 1849. május 28.

¹¹⁰ Görgei diszpozíciója május 1-jére a VII. hadtest, a Kosztolányi-hadosztály, Horváth János alezredes és a komáromi várparancsnokság számára. 1849. április 30. Komárom. *Hermann* 1998. 240–242. o.

¹¹¹ Budavár bevételének emlékezete. Katona Tamás bevezetője 17. o.

¹¹² Részletesen elemzi *Hermann* 1999. 290–295. o.

az ország nyugati határaihoz menekülésre kényszerítette, erejében megtörte, 6 ütközetben megverte, Komáromot a nemzetnek megmentette, seregeinket a Dunán átvezette, s a megtört ellenséget mindenütt futásnak kényszerítette, ha mindezekhez Budának viszszevitelét hozzácsatolandja – hazánk védelme a harc terén oly karba lesz helyezve, hogy a legközelebbi időkre nézve a hadügyminiszterség a seregszolgálatnál sokkal fontosabbá válik.”¹¹³

Kossuth idézett levelét azzal folytatja, hogy korántsem hiszi ugyan „szabadságharcunkat vége felé közelgteni”, de arról meg van győződve, hogy „mentünk már annyira, miszerint az ellenség, ha meghódításunk eszméjével fel nem hágy, úgyszólván újra kénytelen kezdeni a háborút”, s tudja, hogy „ezt azon erővel, melyet most még hazánkban bír, siker reményével nem teheti. Hanem vagy saját tehetségével új erőt kell teremtenie, vagy az orosz segítséghez fog nyúlani. Mindkettőhöz idő kell.”¹¹⁴

Idő kell ehhez is, ahhoz is – vélte bizakodva tehát Kossuth május 4-én, azt azonban nem tudhatta, mint ahogy akkor a magyar oldalon senki sem, hogy a Magyarország ellen elindított első orosz csapatok már másnap bevonulnak Krakkóba, néhány nap múlva pedig az osztrák kormány sürgetésére a korszak új közlekedési eszközének igénybevételével útra kel egy orosz hadosztály azért, hogy Bécsnek rögtön segítséget nyújtson az osztrák főváros felé vélelmezten előrenyomuló honvédsereggel szemben. Krakkót 1847 őszétől kötötte össze vasút Béccsel. Ez a vasúti pálya azonban porosz területeken haladt át. A porosz állam jóváhagyása, sőt együttműködő támogatása is kellett tehát az orosz csapatok gyors szállításához. Az osztrák kormány erre vonatkozó megkeresésére a berlini kabinet azonnal igent mondott. Vagyis a porosz állam így tevékenyen is hozzájárult a Magyarország elleni orosz beavatkozás megvalósulásához.¹¹⁵ S a fentiek ugyancsak azt igazolják, hogy a Bécs elleni támadás, a város esetleges bevételével egyáltalán nem jelentette volna a háború végét.¹¹⁶

A vasúton sebtében elindított orosz hadosztály Ungarisch Hradischban megállt, leszállt a vagonokból, és mintegy két hetet töltött el a morva kisvárosban.¹¹⁷ Egy gyorssegély esetében legalábbis különös az ilyen hosszú ideig tartó tétlenkedés. Ki, miért és hogyan állította meg Panyutyin hadosztályát Ungarisch Hradischnál? Ez már újabb tanulmány témája. És az is külön történet, hogyan utazott ez az orosz segélycsapat a porosz és osztrák vasúton akkor, amikor még ilyen, több állam és több vasúttársaság közötti összefogással megszervezett csapatszállításra korábban egyáltalán nem került sor. Vagyis ez a nemzetközi vasút-történetben korszakos lépés a magyar szabadságharc leveréséhez kapcsolódik.

¹¹³ Kossuth – Görgei. 1849. május 4. Debrecen. *Kossuth és Görgei* 2001. 248. sz. 337–339. o.

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ *Horváth Jenő*: Magyar diplomácia. A magyar állam külpolitikai összeköttetései a bécsi végzésektől a kettős monarchia felbomlásáig 1815–1918. Budapest, 1928. 35., 152. o.; *Andics* 1961. 146. o.; *Kosáry Domokos*: Magyarország és a nemzetközi politika 1848–1849-ben. Budapest, 1999. 29. o.

¹¹⁶ *Hermann* 1999. 296. o.

¹¹⁷ Első alakulatai többet, velük május 11-én gördült be a vonat Ungarisch Hradischba, a május 15-én, utolsónak érkezők kevesebbet. A várost valamennyien május 26-án hagyták el.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK ÉS RÖVIDÍTÉSEK

HHSIA PA X	Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Politisches Archiv, Russland, Bécs
KA AFA	Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, Bécs
RGVIA	Orosz Állami Hadtörténelmi Levéltár, Moszkva (Российский Государственный Военно-исторический Архив: РГВИА)
RGVIA f. 1.	фонд 1. Канцелария военного министра (A hadügyminiszter irodája.) Egy jegyzék tartozik hozzá: op. 1.
RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18354.	РГВИА ф. 1. оп. 1. д. 18354. Первоначальные соображения о содействии Австрии, об отправлении сводной дивизии. (Az első tervek az Ausztriának nyújtandó segítségről, a kombinált hadosztály elindításáról.) 1849. április 5 (17) – október 4. (16.)
RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18361.	РГВИА ф. 1. оп. 1. д. 18361. Письма генерал-адъютанта Берга из Вены. (Berg főhadsegéd levelei Bécsből. 1849. április 16 (28) – szeptember 5. (19.)
RGVIA f. 1. op. 1. gy. 18485.	РГВИА ф. 1. оп. 1. д. 18485. Всепод. письмо главноком. армией о вторжении мятежника Бема с венгерскими войсками в Буковину. Тут же о военных действиях, о распоряжениях к выступлению войск за границу. (A hadsereg főparancsnokának levele a cárnak arról, hogy a lázadó Bem magyar csapatokkal betört Bukovinába. Iratok a hadműveletekről, rendelkezések a csapatoknak külföldre történő kivonulásáról.) 1849. január 5 (17) – május 3. (15.)
RGVIA f. 172. op. 1. gy. 2. és 3.	РГВИА ф. 172. оп. 1. д. 2–3. Семякин, К. Р. (Szemjakin, K. R.) 1836–1867.
RGVIA f. 846.	РГВИА фонд 846. Военно-ученый архив (Hadtudományi levéltár) op. 16. – опись 16. Венгерская кампания 1849 г. (16. jegyzék: Az 1849. évi magyarországi hadjáratra vonatkozó iratsomók)
RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360. A III. gyalogos hadtest hadműveleti naplója	РГВИА ф. 846. оп. 16. д. 5360. Журнал военных действий 3-го пехотного корпуса в кампании против венгерских мятежников в 1849 году. (A III. gyalogshadtest magyar lázadók elleni 1849. évi hadműveleteinek naplója.)
RGVIA f. 846. op. 16. gy. 5360. A kombinált hadosztály hadműveleti naplója	РГВИА ф. 846. оп. 16. д. 5360. Военно-походный журнал сводной пехотной дивизии, состоящей в командовании генерал-адъютанта Панютина. (A Panyutin főhadsegéd parancsnoksága alatt álló kombinált hadosztály hadműveleti naplója. Mellékelve a III. hadtest hadműveleti naplójához.)
f.	фонд (фонд)
Függ.	Függelék
gy.	gyelo (дело, iratsomó, őrzési egység)
Okm.	Okmányok
op.	opisz (опись, jegyzék)
sz.	szám

BIBLIOGRÁFIA

- A szabadságharc katonai története
Angyal 1942.
Andics 1961.
 Baumgarten
 Budavár bevételének emlékezete
 Die Ministerratsprotokolle
 Görgey Artúr
Gyalóky 1916.
 Haraszi 1951.
 Hermann 1998.
 Hermann 1999.
 Hermann 2004.
Kerchnawe 1930.
 Kossuth és Görgei 2001.
Oreusz 2002.
Rédvay 1934.
Roberts 1991.
 Scserbatov
Spira 1998.
Steier 1925.
 Szemjakin
Tomaszewicz 2010.
- A szabadságharc katonai története. Szerk. *Bona Gábor*. Írták: *Bencze László, Bona Gábor, Csikány Tamás, Hermann Róbert, Kedves Gyula*. Budapest, 1998.
Angyal Dávid: Az ifjú Ferenc József. Budapest, 1942.
Andics Erzsébet: A Habsburgok és a Romanovok szövetsége. Az 1849. évi magyarországi cári intervenció diplomáciai előtörténete. Budapest, 1961.
Rosonczy Ildikó: Egy orosz ezredes, A. K. Baumgarten 1849-es naplója. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2012. 1. sz. 191–237. o.
 Budavár bevételének emlékezete 1849. Vál., szerk., bev. és jegyz. *Katona Tamás*. S. a. r. *Hermann Róbert, Pelyach István és Tirts Tamás*. Budapest, 1989.
 Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848–1867. II. Abteilung. Das Ministerium Schwarzenberg. Band 1. 5. Dezember 1848 – 7. Jänner 1850. Bearbeitet und eingeleitet von *Thomas Kletečka*. Wien, 2002.
Görgey Artúr: Életem és működésem. I–II. k. Görgey István fordítását átdolgozta, a bev. és a jegyz. írta *Katona Tamás*. Budapest, 1988.
Gyalokay Jenő: Görgey mint hadvezér. *Századok*, 1916. 444–476. o.
Haraszi Éva: Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen. Budapest, 1951.
Hermann Róbert: Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben. Győr, 1998.
Hermann Róbert: Egy „végzetes” döntés születése. Magyar haditervek Gödöllőtől Komáromig 1849. április 7–29. *Századok*, 1999. 2. sz. 253–312. o.
Hermann Róbert: Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái. Budapest, 2004.
Hugo Kerchnawe: Feldmarschall Fürst Windisch-Graetz und die Russenhilfe 1848. Beiträge für die Geschichte der Jahre 1848–1849. Heft 3. Innsbruck, 1930.
 Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése 1848–1849. Összeállította, szerk. és a bev. *Hermann Róbert*. Budapest, 2001.
Ivan Ivanovics Oreusz: Oroszország háborúja a magyarok ellen 1849-ben. Ford. és s. a. r. *Rosonczy Ildikó*. Budapest, 2002.
Rédvay István: Az 1849 április 28-i komáromi haditanács történelmi jelentősége. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1934. 66–81. o.
Ian W. Roberts: Nicholas I and the Russian Intervention in Hungary. London, 1991.
Alekszandr Petrovics Scserbatov: Paszkevic Magyarországon. Ford. *Gerencsér Zsigmond*, szerk. *Katona Tamás*. Budapest, 1984.
Spira György: A pestiek Petőfi és Haynau között. Budapest, 1998.
Steier Lajos: Az 1849-iki trónfosztás előzményei és következményei. Ismeretlen adalékok az 1848–49-iki szabadságharc történetéhez. Budapest, [1925].
 Hadaink vonulnak. K. R. Szemjakin orosz ezredes magyarországi levelei 1849-ből. Az iratokat gyűjtötte, ford. és s. a. r., a bev. írta *Rosonczy Ildikó*. Budapest, 2014.
Władysław Tomaszewicz: Dziennik oficera rosyjskiego z kampanii węgierskiej 1849 roku. Oprac. *Tadeusz Epsztejn*. Warszawa, 2010.